

التحقيق والإيضاح لكثير من مسائل
الحج والعمرة والزيارة على ضوء
الكتاب والسنة) للحرمين)

TABBATACCAN BAYYANI A KAN
YAWANCIN MAS'ALOLIN HAJJI DA
UMRA DA KUMA ZIYARA A KAN
DORON LITTAFI DA SUNNAH

TABBATACCAN BAYYANI A KAN YAWANCIN MAS'ALOLIN HAJJI DA UMRA DA KUMA ZIYARA A KAN DORON LITTAFI DA SUNNAH

AbdulAzeez Bn Abdullahi Bn Baaz

TABBATACCAN BAYYANI AKAN YAWANCIN MAS'ALOLIN HAJJI DA UMRA DA KUMA ZIYARA AKAN DORON LITTAFI (ALKUR'ANI)

Na Babban Malami

AbdulAzeez Bn Abdullahi Bn Baaz

Gabatarwar Mawallafin

Da sunan Allah Mai rahama Mai jin kai

Godiya ta tabbata ga Allah Ubangijin talikai, kyakkyawan karshe ya tabbata ga masu tsoron Allah, tsira da aminci su tabbata ga bawanSa kuma manzonSa (Annabi) Muhammad, da alayensa da sahabbansa baki daya.

Bayan haka:

Wannan wani takaitaccen sako ne a aikin Hajji da bayanin falalarsa, da kuma ladubbansa, da abinda yake kamata ga wanda ya yi nufin yin tafiya dan yin sa, da bayanin masa'aloli masu yawa kuma muhimmai cikin mas'alolin Hajji da Umarah da kuma ziyara ta hanyar bayani da kuma takaitawa, hakika na hasaso

abinda Littafin Allah da sunnar manzonSa - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -, na tattarosu ne dan yin nasiha ga musulmai, da kuma aiki da faɗin Allah - Maɗaukakin sarki -:

{وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ يَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ 55}

{Kuma ka tunātar, dōmin tunātarwa tanā amfānin mūminai} [al-Zariyat: 55], da faɗinSa - Allah Maɗaukakin sarki -:

{وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ...}

{Kuma ka tuna lokacin da Allah Ya yi alƙawari da waɗanda aka baiwa littafi cewa zaku bayyana shi ga mutane kuma ba zaku boye shi ba} [Āli- Imran: 187]. har zuwa karshen ayar, da kuma faɗinSa - Maɗaukakin sarki -:

{...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى...}

{Ku yi taimakekeniya akan aikin alheri da kuma tsoran Allah} [al-Ma'ida: 2].

Da kuma abinda ya zo a cikin hadisi ingantacce daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - cewa shi ya ce: «Addini nasiha ne, sau uku, aka ce : Ga wa ! Ya manzon Allah? ya ce: Ga Allah, da littafinSa, da manzonSa, da shugabannin musulmai da gabaɗayansu»¹

Kuma Dabarani ya ruwaito daga Huzaifa, cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -

¹ Muslim ne ya ruwaito, a lamba ta (55).

ya ce: «Wanda bai damu da al'amarin musulmai ba to ba ya tare da su, wanda bai wayi gari kuma bai yi maraice yana mai nasiha ga Allah da manzonSa da littafinSa da shugansa da kuma gabaɗayan musulmai ba to, ba ya daga cikinsu». ¹

Allah nake roko Ya amfanar dani da ita, da musulmai, kuma Ya sanya kokari a cikinta tsarkakakke ne domin samun yardar sa Mai girma, kuma sababi na rabauta gareShi a cikin gidajan aljanna ta ni'ima, lallai cewa Shi Mai yawan ji ne kuma Mai amsawa, kuma Shi ne Mai isar mana madalla da Wakili.

FASALI

A akan dalilan wajabcin aikin Hajji da

Umarah da kuma gaggawa zuwa ga aikata su

Idan ansan wannan, I to ku sani - Allah Ya datar da mu da ku ga sanin gaskiya da kuma binta - cewa Allah - Mai girma da ɗaukaka - haƙika Ya wajabatawa bayinSa ziyarar ɗakinSa mai alfarma, kuma Ya sanya shi ɗaya daga cikin rukunan musulunci, Allah - Maɗaukakin sarki - Ya ce

﴿...وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِيْنَ﴾

¹ Dabarani ne ya ruwaito shi a cikin al-Awsaḍ, a lamba ta (7469).

{Kuma Allah Ya wajabta hajjatar dakinSa ga wanda ya samu ikon tafiya zuwa gare shi, wanda ya Kafirce to lallai Allah Mawadaci ne ga barin talikai} [Āli-Imran: 97].

A cikin ingnatattun littattafai biyu daga 'Dan Umar - Allah Ya yarda da su - daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «An gina musulunci akan abubuwa biyar: Shaidawa babu abin bautawa da gaskiya sai Allah, kuma (annabi) Muhammad manzon Allah ne, da tsaida sallah, da bada zakka, da azimtar Ramadan, da Hajjin 'Dakin Allah Mai alfarma».¹

Kuma Sa'id ya ruwaito a cikin Sunan na sa, daga Umar dan Khaddab - Allah Ya yarda da shi - cewa shi ya ce: «Hakika na yi niyyar in aiki wasu mazaje zuwa wadannan biranen, su duba dukkan wanda yake da wadata bai yi Hajji ba, su sanya jizya a kansu, su ba musulmaiba ne, su ba musulmai ba ne»,²³

Kuma an ruwaito daga Aliyu - Allah Ya yarda da shi - cewa shi ya ce: «Wanda ya samu iko a kan yin Hajji sai bai yi ba, to babu abin da ke kansa sai dai kawai ya mutu yana Bayahude ko Banasare»⁴.

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (8), da Muslim, a lamba ta (16).

² Ya danganta shi a cikin Jami'ul Ahadis da lamba (31221) zuwa Sunan na Sa'id bn Mansur, sai dai cewa ni ban same shi a cikin kwafin da aka bada dama ba.

³ Wato: Yalwatar dukiya.

⁴ Tirmizi ne ya ruwaito shi, a lamba ta (812).

Yana wajaba akan wanda bai yi Hajji ba alhali yana da ikon yin Hajji, ya yi gaggawa zuwa gare shi; dan abinda aka ruwaito daga Ibnu Abbas - Allah Ya yarda da shi -, cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi ya ce: «Ku yi gaggawa zuwa Hajji - yana nufin: (na) Farilla- domin cewa dayanku bai san abinda zai bijiro masa ba» Ahmad ne ya ruwaito shi..¹

Kuma domin cewa yin aikin Hajji wajibi ne a gaggauce, a cikin hakkin wanda ya samu ikon tafiya zuwa gare shi; dan zahirin faɗinSa - Allah Maɗaukakin sarki -:

﴿...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾

{Kuma Allah Ya wajabta hajjatar dakinSa ga wanda ya samu ikon tafiya zuwa gare shi, wanda ya Kafirce to lallai Allah Mawadaci ne ga barin talikai [Āli-Imran: 97]. da faɗin Annabi - tsira da Aminci su tabbata a gare shi - a cikin huɗubarsa: «Yaku mutane, lallai Allah Ya wajabta muku Hajji, to ku yi Hajji»..²

Hakika hadisai sun zo suna nuni alkan wajabcin Umarah, daga cikinsu akwai:

Daga cikinsu akwai: Faɗinsa (Annabi) -tsira da amincin Allah su tabbata agare shi- a amsar da ya amsawa (mala'ika) Jibrilu lokacin da ya tambaye shi game da musulunci, (manzo) - tsira da amincin Allah

¹ Abu Dawud ne ya rawaito shi, a lamba (1732).

² Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1337).

su tabbata agare shi - ya ce: «Musulunci shi ne, ka shaida cewa babu abin bautawa da gaskiya sai Allah, kuma (Annabi) Muhammad manzon Allah ne, ka tsaida sallah, ka bada zakka, ka ziyarci Daki, ka yi Umarah, ka yi wankan janaba, ka cika alwala, ka azimci (watan) Ramadan (15)». ¹ Ibnu Khuzaimah ne ya fitar da shi, da Darukudni, daga hadisin Umar dan Khaddab - Allah Ya yarda da shi -, kuma Darukudni ya ce: Wannan tabbataccen Isnadi ne kuma ingantacce.

Daga cikinsu akwai: Hadisin Nana A'isha - Allah Ya yarda da ita cewa ita ta ce: «Ya manzon Allah, shin jihadi ya wajaba akan mata? Ya ce: Akwai jihadi a kansu wanda babu yaki a cikinsa: Hajji da Umarah» ² Ahmad ne da Ibnu Majah suka fitar da shi da Isnadi ingantacce.

Aikin Hajji da Umarah basa wajaba a rayuwa sai sau daya kawai; saboda faɗin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - a cikin ingantaccen hadisi: «Hajji sau daya ne, wanda ya kara to nafila ne». ³

An sunnanta yawaita Hajji da Umarah na nafila; saboda abinda ya tabbata a cikin ingantattun littattafan hadisai biyu, daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi - yace: Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya ce: «Umarah zuwa

¹ Ibnu Khuzaimah ne ya rawaito shi, lamba ta (1).

² Bukhari ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1520).

³ Nasa'i ne ya ruwaito shi, a lamba ta (2620).

Umarah mai kankare abinda ke tsakaninsu ne, kuma kubutaccen aikin Hajji ba shi da wani sakamako sai aljanna».¹

FASALI

A cikin wajabcin tuba daga sabo da kuma mayar da kayan zalinci.

Idan musulmi ya yi kudirin niyyar tafiya Hajji ko Umarah, an so a gare shi ya yi wa iyalansa da abokanansa wasiyya da tsoron Allah - Mai girma da daukaka - shi ne: Aikata umarnin da ya yi, da nisantar abubuwan da Ya hana.

Kuma yana kamata ya rubuta abinda yake bi da abinda ake binsa na basussuka, ya kafa shaida akan haka, kuma ya wajaba ya gaggauta tuba daga dukkanin zunubai; saboda fadinSa Allah - Madaukakin sarki -:

{...وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ}

{Kuma ku tuba zuwa ga Allah gaba daya ya ku muminai ko kwa rabauta} [al-Nur: 31].

Hakikanin tuba: Barin zunubai da kuma kyalesu (ciruwa), da yin nadama akan abinda ya shude daga garesu, da niyyar rashin koma musu, idan akwai abubuwan zalinci na mutane a hannunsa na rai ne ko

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1773) da Muslim, a lamba ta (1349).

dukiya ko mutunci to ya dawo musu da shi, ko su yafe masa kafin tafiyarsa; dan abinda ya inganta daga gare shi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - cewa shi ya ce: «Wanda ya kasance akwai wani abin da ya zalinci ga ɗan uwansa na dukiya ne, ko mutunci, to a yau ya yi kokarin warwarewa kafin ranar da babu dinare ko dirhami ta zo, idan yana da wani aiki na gari za'a karba daga aikin gwargwadan abinda ya zalinta, idan kuma ba shi da wasu kyawawan ayyuka za'a karba daga munanan ayyukan ɗan uwansa sai a ɗora masa». ¹

Yana kamata ya tafi da tsarkakakken guzuri na dukiya ta halal dan Hajjinsa da Umrarsa; dan abinda ya inganta daga gare shi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - cewa shi ya ce: «Lallai Allah - Maɗaukakin sarki - tsarkakakkene ba ya karba sai tsarkakakke», ²

Dabarani ya ruwaito Daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi - ya ce: Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya ce: «Idan mutum ya tafi aikin Hajji da tsarkakakken guzuri, kuma ya sanya kafarsa a cikin sirdin dabbarasa sai ya yi kira:

Labbaika ALLahumma Labbaika (amsawarka ya Allah amsawarka), sai wani mai kira zai kira shi daga sama: Labbaika wa sa'adaika, guzurinka na halal ne,

¹ Bukhari ne ya ruwaito shi, a lamba ta (2449).

² Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1015).

abin hawanka na halal ne, kuma Hajjinka kubutacce ne, ba mai zunubi ba ne, idan kuma mutum ya fita da mummunan guzuri sai ya sanya kafarsa a cikin sirdin dabbarsa sai ya yi kira: LabbaiKa Allahumma LabbaiKa, wani mai kira zai yi kira daga sama: La LabbaiKa wala Sa'adaika, guzurinka na haram ne, ciyarwarka ta haram ce, kuma Hajjinka ba kubutacce ba ne».¹

Yana kamata ga mahajjaci ya wadatu daga abinda ke hannun mutane, da kamewa daga rokonsu; saboda faɗinsa - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -: «Wanda ya nemi kamewa Allah Zai sa shi ya zama mai kamewa, wanda ya nemi wadatuwa Allah Zai wadata shi».²

Da faɗinsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi: «Mutum ba zai gushe ba yana rokon mutane, har sai ya zo ranar alkiyama alhali babu gutsiren nama a fuskarsa».³

Yana wajaba ga mahajjaci ya nufi Allah da gidan Lahira da Hajjinsa, da kuma Umrarsa, da neman kusanci zuwa ga Allah da abinda zai yardar da shi na maganganu da ayyuka a wadannan wurare maɗaukaka, ya kiyaye dukkanin kiyayewa da ya nufi

¹ Dabarani ne ya ruwaito shi a al-Kabir, a lamba ta (2989).

² Bukhari ne ya rawaito shi a lamba ta (1427) da Muslim, a lamba ta (1035).

³ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba (1474), da Muslim, a lamba ta (4040).

duniya da Hajjinsa da kuma rabon (duniyar), ko riya ko jiyarwa da alfahari da hakan, domin cewa hakan yana daga mafi munin manufofi, kuma sababi ne na bacin aiki da rashin karbarsa, kamar yanda Allah - Maɗaukakin sarki - Ya ce:

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ 15 أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ 16﴾

{Wanda ya kasance yā yi nufin rāyuwar dūniya da kawarta, Munā cika musu ayyukansu zuwa gare su a cikinta, kuma a cikinta bā zā a rage su ba} (15)

Wadannan ne wadanda bā su da kōme a cikin Lāhira fāce wuta, kuma abin da suka sanā'anta a cikinta (dūniya) yā bāci, kuma abin da suka kasance sunā aikatāwa bātacce ne} [Hud: 15-16].

Allah - Maɗaukakin sarki - Ya ce:

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا 18 وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا 19﴾

{Wanda ya kasance yanā nufin mai gaggāwa, sai Mu gaggauta masa a cikinta, abin da Muke so ga wanda Muke nufi, sa'an nan kuma Mu sanya masa Jahannama, ya kōnu da ita, yanā abin zargi kuma abin tunkudewa (18)

{Kuma wanda ya nufi Lāhira, kuma ya yi aiki sabōda ita irin aikinta alhāli kuwa yanā mūmīni, to,

wadannan aikinsu ya kasance abin yabo} [al-Isra': 18-19].

Kuma ya inganta daga gare shi - tsira da amincin Allah su tabbata gareshi - cewa shi ya ce: «Allah madaukakin sarki ya fada: Ni ne Mafi wadatuwar masu tarayya daga barin tarayya, wanda ya aikata wani aiki kuma ya hadani da wani a cikinsa to zan barshi da shikarsa (tarayyarsa)». ¹

Kuma yana kamata gare shi ya abokantaka da zababbu cikin ma'abota biyayya da tsoran Allah da fahimtar Addini a cikin tafiyarsa, ya kiyayi abokantakar wawaye da fasikai.

Yana kamata gare shi ya nemi sanin abinda aka shara'anta masa a cikin Hajjinsa da Umrarsa, ya nemi fahimtar hakan, ya yi tambaya kan abinda ya rikice masa; dan ya zama akan ilimi, idan ya hau dabbarsa ko motarsa ko jirgin samansa ko wasunsu cikin ababen hawa, an so ya ambaci Allah - tsarki ya tabbatar maSa - kuma ya gode maSa, sannan ya yi kabbara sau uku sai ya ce:

﴿...سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ 13 وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾

{14

{Tsarki ya tabbata ga wanda ya hore mana wannan, kuma bamu da wani iko akansa (13)

{Kuma lalle mū haḳīka māsu jūyāwa muke, zuwa ga Ubangijinmu} [al-Zukhruf: 13-14].

¹ Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (2985).

«Ya Allah ina rokonKa aikin alheri da takwa a cikin tafiyata wannan, da kuma aikin da zaKa yarda da shi, ya Allah Ka saukaKa mana wannan tafiyar ta mu, ka ninke mana nisanta, ya Allah Kaine aboki (mai kula) a cikin tafiya, kuma khalifa a cikin iyalai, ya Allah ina neman tsarinKa daga wahalar tafiya, da mummunan abin duba, da mummunar majuya a cikin dukiya da iyalai»;¹

Saboda ingancin haka daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -, Muslim ne ya fitar da shi daga Hadisin Ibnu Umar - Allah Ya yarda da su -

Kuma ya yawaita zikiri da istigafri da rokon Allah - tsarki ya tabbatar maSa - da kankar dakai gareShi a cikin tafiyarsa da kuma karatun Alkur'ani da bibiyar ma'anoninsa, kuma ya kiyaye akan salloli a cikin jam'i, ya kiyaye harshensa da yawaita kila da kala, da kutsawa a cikin abinda bai shafeshi ba, da yawaita kakaci, kuma ya kiyaye harshensa daga karya da giba da annamimanci da yiwa abokanansa izgili da ma wasunsu daga 'yan uwansa musulmai.

Yana kamata gare shi ya aikata alheri ga abokan tafiyarsa, ya kame cutarsa daga garesu, ya umarcesu da aikin alheri, ya hanesu daga abin ki da hikima da wa'azi mai kyau gwargwadan iko.

¹ Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1342).

FASALI

A kan abinda mahajjaci zai aikata lokacin isarsa Mikati

Idan ya isa Mikati an so gare shi, ya yi wanka ya shafa tirare; saboda abinda aka ruwaito cewa, Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya tsiraita daga dinkakken tufafi a lokacin harama, kuma ya yi wanka, kuma saboda abinda ya tabbata a cikin inagntattun Littattafan hadisai biyu, daga Nana A'isha - Allah Ya yarda da ita - ta ce: «**Na kasance ina shafawa manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - tirare dan yin haramarsa kafin ya yi harama, haka ga warware haraminsa, kafin ya yi dawafi a daki**»¹ Kuma ya umarci Nana A'isha lokacin da ta yi al'ada, alhai ta yi harama da Umarah da ta yi wanka ya yi harama da Hajj, kuma (Annabi) - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya umarci Nana Asma'u 'yar Umais lokacin da ta haihu a Zul Hulaifa da ta yi wanka ta daure kwibinta (kunuzigo) da tufafi, kuma ta yi harama, sai hakan ya yi nuni akan cewa mace idan ta isa Mikati alhali tana al'ada ko jini biki, taya yi wanka ta yi harama tare da mutane, kuma ta aikata abinda mahajjaci yake aikata shi banda Dawafi a Daki (Ka'abah), kamar yadda Annabi tsira da amincin Allah

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1539), da Muslim, a lamba ta (1189).

su tabbata a gare shi ya umarci Nana Aisha da Nana Asma'u da hakan»¹

An so ga wanda ya yi nufin yin harama, ya bibiyi gashin bakinsa da faratansa da mararsa da hammatarsa, sai ya yanke abinda ake bukatar yanke shi; dan kada ya bukaci yanke hakan bayan harama alhali kuma haramun ne a kansa, kuma saboda Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya shara'antawa musulmai bibiyar wadannan abubuwan kowane lokaci, kamar yadda ya tabbata a cikin ingantattun littattafan hadisai biyu, daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi - ya ce: Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya ce: «**Dabi'a biyar ne: Kaciya, da yanke gashin mara, da rage gashin baki, da yanke farce, da fige gashin hammata**».²

A cikin Sahihu Muslim, daga Anas - Allah Ya yarda da shi - ya ce: «**Ansa mana lokaci a rage gashin baki, da yanke farce, da fige gashin hamamata, da aske gashin mara: Cewa kada mu bar hakan sama da kwana arba'in**».³

Kuma Nasa'i ya fitar da shi da lafazin: «**Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya**

¹ Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1218).

² Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (5891), da Muslim a lamba ta (257).

³ Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (258).

sa mana lokaci»,¹ Kuma Ahmad da Abu Dawud da al-Tirmizi sun fitar da shi da lafazin al-Nasa'i, amma kai, ba'a shara'anta yanke wani abu daga gare shi ba a lokacin harama, ba'a hakkin maza ba, haka kuma ba'a hakkin mata ba.

Amma gemu ya haramta a aske shi ko yanke wani abu daga gare shi a dukkanin lokuta, kai ya wajaba a cika shi; saboda abinda ya tabbata a cikin ingantattun Littattafan hadisai biyu, daga Ibnu Umar - Allah Ya yarda da su - ya ce: Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya ce: «**Ku sabawa mushrikai, ku cika gemu, ku rage gashin baki**»,² Muslim ya fitar a cikin ingantaccen Littafinsa, daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi - ya ce: Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya ce: «**Ku rage gashin baki, ku saki gemma, ku sabawa majusawa** ».³

Hakika masifa ta girmama a cikin wannan zamanin , domin mafi yawancin mutane suna sabawa wannan sunnar sun yaki gemu, sun yarda da kamanceceniya da kafirai da mata, musamman ma wanda yake dangantuwa da ilimi da kuma koyarwa, ga Allah muke kuma gare shi zamu koma, muna rokon Allah Ya

¹ Nasa'i ne ya ruwaito shi, a lamba ta (14).

² Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (2892), da Muslim, a lamba ta (259).

³ Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (260).

shiryar da mu da sauran musulmai ga dacewa da sunna da yin riko da ita, da kira zuwa gareta, ko da mafiya yawa sun bijire mata, Allah Ya isar mana madalla da abin dogaro, babu wata dabara babu wani karfi sai ga Allah Maɗaukaki Mai girma.

Sannan namiji ya sanya kwarjalle da mayafi, an so su zama farare masu tsafta, kuma an so ya yi harama da takalma silifa; saboda faɗin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -: «**Dayanku yayi harama a kwarjalle da mayafi da takalma silifa, idan bai samu silifa ba, to ya sanya huffi, kuma ya yankesu har su zama kasan idan sawu ({36})**»,¹ Imam Ahmad ne - Allah Ya yi masa rahama - ya fitar da shi.

Amma mace, to yana halatta gareta tayi harama a abinda ta so na baki ko kore ko wasunsu, tare da kiyayar kamaceceniya da maza a tufansu, sai dai baya halatta a kanta ta sanya nikabi ko safar hannu a lokacin haramarta, sai dai ta rufe fuskarta da tafukanta, ba tare da nikabi ko safar hannu ba; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya hana mace mai harama sa nikabi da safar hannu, amma wasu daga cikin gamagarin mutane da suke keɓance haramar mace a koren tufa ko baki banda wasunsu to hakan bashi da wani asali.

Sannan bayan gama wanka da tsafta, da sanya tufafin harama, zai yi niyyar shiga cikin ibadar da ya yi

¹ Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1177).

nufi a zuciyarsa, ta Hajji ce ko Umarah; saboda faɗin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -: «Dukkan ayyuka basa ingantuwa sai da niyyoyi, kuma kowane mutum ana bashi ladan abinda ya niyyata ne».¹

Kuma an shara'anta masa furta abinda ya niyyata, idan niyyarsa itace yin Umra, sai yace: (AmsawarKa Umra) ko (Ya Allah amsawarKa Umra), idan kuma niyyarsa ta kasance ta Hajji ce, sai yace: (AmsawarKa Hajji) ko (Ya Allah amsawarKa Hajji); domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya aikata haka. Idan yayi niyyarsu baki ɗaya sai yayi talbiyyaha da hakan, sai yace: (Ya Allah amsawarKa Umra da Hajji), abinda yafi shine furtawar ta zama bayan ya daidaita akan abin hawansa, dabba ce ko mota ko wasunsu; saboda Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - yayi niyya ne bayan ya daidaita akan dabbarsa, ta taso da shi daga mikati dan tafiya, wannan shine yafi inaganci daga maganganun ma'abota ilimi.

Ba'a sharanta masa furta abinda ya niyyata ba, sai a harama kawai; dan zuwan haka daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -.

Amma sallah da dawafi da wasunsu, to yana kamata gare shi, kada ya furta niyyar wani abu daga

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1), da Muslim, a lamba ta (1907).

garesu, ba zai ce ba: Na yi niyyar yin sallah kaza da kaza, ko na yi niyyar yin dawafi kaza, kai furta niyya da hakan yana daga cikin bidi'o'i fararru, kuma bayyana hakan ya fi muni kuma ya fi tsananin zunubi, da ace furta niyya abin shara'antawa ne da manzo - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya bayyana shi, kuma ya bayyanar da shi ga al'umma da aikinsa, ko da fadarsa, kuma da magabata na gari sun rigamu zuwa gare shi.

Tunda ba'a cirato hakan daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ba, ko daga sahabbansa - Allah Ya yarda dasu -, to an san cewa shi bidi'a ne, hakika Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «**Mafi sharrin al'amurra fararrunsu, kuma dukkan bidi'a bata ce**».¹ Muslim ne ya fitar da shi a cikin ingantaccen littafinsa. Kuma Mafificin Salati da Aminci a gare shi ya ce: «**Duk wanda ya farar da wani sabon abu a cikin wannan Addinin namu, wanda ba ya ciki, to shi abun mayarwa ne**».² Bukhari Da Muslim suka tabbatar da ingancinsa, A cikin wani lafazin na Muslim: «**Duk wanda ya yi wani**

¹ Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (867).

² Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (2697), da Muslim, a lamba ta (1718).

aiki wanda babu umarninmu a cikinsa, to shi abun mayarwa ne».¹

FASALI

A cikin mikatai na guri da kuma inda suke.

Mikatai guda biyar ne:

Na farko: Zul-Hulaifa, shi ne mikatin mutanen Madina, shi ne inda mutane suke ce masa a yau da: Abyaru Ali.

Na biyu: Juhfa, shi ne mikatin mutanen Sham, ita wata rushasshiyar alkarya ce, da take bin Rabigh, mutane a yau suna yin harama ne daga Rabigh, wanda ya yi harama daga Rabigh to hakika ya yi harama daga mikati; domin cewa Rabigh tana kusa ita da kaɗan.

Na uku: Karnul manazil, shi ne mikatin mtanen Najd, shi ne a yau ake kiransa da: AsSail.

Na huɗu: Yalamlam, shi ne mikatin mutane Yaman.

Na biyar: Zatu irkin, shi ne mikatin mutanen Irak.

Waɗannan mikatan, hakika Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya iyakancesu ga waɗanda muka ambata, da kuma wanda ya wuce ta wurinsu daga waɗanda ba ahalin wurin ba, daga wanda yayi nufin Hajji ko Umra.

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (2550), da Muslim, a lamba ta (1718).

Abinda yake wajibi ga wanda ya wuce ta wurinsu shine, yayi harama daga garesu, kuma yana haramta a kansa ya ketaresu ba tare da harama ba, idan ya kasance ya nufi Makka da nufin yin Hajji ko Umra, daidai ne wucewarsa garesu ta kasance ta hanyar kasa ne ko ta hanyar sama; saboda gamewar fadin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - lokacin da ya iyakance wadannan mikatan: «**Su sun tabbata garesu da wanda yazo ta wurinsu, wanda baya daga cikin ahalinsu daga wanda yayi nufin Hajji ko Umra**».¹

Abinda aka shara'antawa wanda ya fuskanci Makka ta hanyar sama da nufin Hajji ko Umra shine, yayi shiri ga hakan da yin wanka da makamancinsa kafin hawa jirgi, idan ya kusanci mikati, sai ya daura kwarjallansa da mayafinsa, sannan yayi talbiyyah da Umra idan akwai yalwar lokaci, idan lokacin yayi kunci, sai yayi talbiyyah ga Hajji. Idan ya sanya kwarjallansa da mayafinsa kafin hawa ko kafin ya kusanci mikati, to babu laifi, sai dai bazaiyi niyyar shiga cikin ibada ba, kuma bazaiyi talbiyyah da hakan ba, sai idan ya dauranci mikati, ko ya kusance shi; domin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - bai yi harama ba sai daga mikati, kuma abinda yake wajibi akan al'umma shine koyi da shi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - a cikin hakan kamar waninsa na

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1524), da Muslim, a lamba ta (1181).

sha'aninnikan Addini; saboda faɗin Allah - tsarki ya tabbatar maSa -:

(لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...)

{Lalle, abin kōyi mai kyau ya kasance gare ku daga Manzon Allah} [al-Ahzab: 21]. kuma saboda faɗin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - a cikin Hajjin ban kwana: «Ku riki ayyukan ibadunku (na Hajji da Umra) daga gareni».¹

Amma wanda ya fuskanci Makka bai yi nufin Hajji ko Umarah ba; kamar ɗan kasuwa, da mai saran ita ce, da ɗan sako da makamancin hakan, to babu harama a kansa sai dai idan ya yi kwadāyin haka; saboda faɗin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - a cikin hadisin da ya gabata lokacin da ya ambaci mikatai: «Su sun tabbata garesu da wanda yazo ta wurinsu, wanda baya daga cikin ahalinsu daga wanda yayi nufin Hajji ko Umra».² Abin da aka fahimta daga gare shi shi ne cewa, wanda ya wuce ta mikatan amma bai yi nufin Hajji ko Umarah ba to babu wata harama a kansa.

Wannan yana daga rahamar Allah ga bayinSa da kuma sauƙinSa garesu, to godiya da yabo sun tabbata gareShi akan haka, yana karfafa hakan cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - lokacin da ya zo Makka a shekarar buɗe Makka bai yi harama

¹ Muslim ne ya ruwaito, a lamba ta (1297).

² Fitar da shi ya gabata.

ba, kai ya shigeta ne akansa akwai hular kwano; dan kasancewarsa a wannan lokacin bai yi nufin Hajji ko Umarah ba, kawai ya yi nufin budeta ne, da kawar da abinda ke cikinta na shirka.

Amma wanda masaukinsa komabayar mikatai ne; kamar mazauna Jidda, da Ummu Sulaim, da Bahrah, da Shara'i'i, da Badr, da Masturah da makancinsu, to ba wajibi ne a kansa ya tafi zuwa wani guri na daga mikatan nan biyar da suka gabata ba, kai masaukinsa shine mikatinsa, sai yayi harama daga gare shi da abinda yayi nufi na Hajji ko Umra. Idan kuma yana da wani masaukin daban a wajen mikati, to shi yana da zaɓi, idan yaso yayi harama daga mikati, idan kuma ya so yayi harama daga masaukinsa, wanda yake kusa da mikati zuwa Makka; saboda gamewar faɗin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - a cikin hadisin Ibn Abbas - Allah Ya yarda da shi - lokacin da ya ambaci mikatai, ya ce: «Wanda ya kasance kombayansu, to wurinsa (na harama) yana daga alhalin gurin, haka mutanen Makka za suyi harama daga Makka».¹² Bukhari da Muslim ne suka fitar da shi.

Sai dai wanda ya yi nufin yin Umarah alhali shi yana Harami to wajibi ne akansa ya fita zuwa Hilli (wajan haraji) domin ya yi harama daga gare shi ; domin cewa

¹ Wani yanki ne daga hadisin da ya gabata.

² Famuhalluhu: Wato: Niyyarsa da talbiyya daga gurin haramarsa ne.

Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - lokacin da Nana A'isha ta nemi izinin yin Umarah daga gare shi sai ya umarci dan uwanta Abdurrahman ya fita da ita zuwa Hilli (wajan haraji) ta yi harama daga wurin, sai hakan ya yi nuni akan cewa mai Umarah ba zai yi haramar Umarah daga cikin Haram ba, kawai zai yi harama ne daga Hilli (wato wajaba Haram).

Wannan hadisin yana kebance hadisin Ibnu Abbas wanda ya gabata, kuma yana nuni akan cewa, abin da Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - yake nufi da fadinsa: «[Har mutanen Makka za suyi haramar Hajji da Umra daga Makka](#)»¹ Shi ne niyyar Hajji ba Umarah ba, dan da ake ya kasance niyyar Umarah ta halatta a cikin Haram da ya yi wa Nana A'isha - Allah Ya yarda da ita - izini a kan hakan da bai dora mata fita zuwa hilli (wajan Haram) ba, wannan al'amari ne bayyananne, kuma shi ne fadin Jumah din malamai - Allah Ya yi musu rahama -, kuma ya fi kewayewa ga mumuni domin a cikinsa akwai aiki da hadisai biyun gaba daya. Allah ne Mai datarwa.

Amma abinda wasu daga sashin mutane suke aikatawa na yawaita Umra bayan Hajji daga Tan'im ko Ji'irana ko wasunsu alhali kuma ya riga ya gabata cewa, yayi Umra kafin Hajji, to babu wani dalili akan halaccinsa, kai dalilai ma suna nuni akan cewa barinsa ma shine ya fi; domin cewa Annabi - tsira da amincin

¹ Fitar da shi ya gabata.

Allah su tabbata a gare shi - da sahabbansa - Allah Ya yarda da su - ba suyi Umra ba, bayan sun gama Hajji. Nana A'isha ce kadai tayi Umra daga Tan'im; saboda kasancewarta ba tayi Umra tare da mutane ba, lokacin shiga Makka saboda hails, sai ta nema daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - cewa tayi Umra a madadin Umrarta wacce tayi harama da ita daga mikati, sai Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya amsa mata hakan, kuma hakika Umra biyu sun tabbata a gareta: Umrar dake tare da Hajjinta, da kuma wannan Umrar ita kadai, to wanda ya kasanace da irin matsalar Nana A'isha, to babu laifi yayi Umra bayan ya gama hajji; dan yin aiki da dalilan gabaɗayansu, da kuma yalwatawa ga musulmai.

Babu kokwanto akan cewa shagaltar alhazai da wata Umrar daban bayan gama Hajji banda Umrar da suka shigo Makka da ita yana takurawa dukkanin mutane, kuma yana haifar da yawaitar cunkoso da hadarirrika, tare da abinda ke cikinsa na sabawa shiriyar Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - da kuma sunnarsa. Allah ne Mai datarwa.

FASALI

Akan hukuncin wanda ya isa Mikati ba a watannin Hajji ba

Ka sani cewa wanda ya isa Mikati yana da halaye biyu:

Na farkonsu: Ya isa Mikati ba a watannin Hajji ba, kamar Ramadan da Sha'aban, to sunnah a cikin hakkin wannan shi ne ya yi haramar Umra sai ya yi niyyarta a zuciyarsa, kuma ya furtata da harshensa, yana mai cewa: (Allahumma Labbaika Umarah), ko (Ya Allah amsawarKa Umra), sannan ya yi Talbiyyah irin Talbiyyar Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ita ce : «AmsawarKa Ya Allah amsawarKa, amsawarKa, ba Ka da abokin tarayya amsawarKa, lallai godiya da ni'ima naKa ne, mulki ma (na Kane) ba Ka da abokin tarayya». ¹ Kuma ya yawaita wannan Talbiyyar, da kuma ambaton Allah - tsarki ya tabbatar maSa - har sai ya isa Daki (Ka'aba), idan ya isa Daki, sai ya yanke Talbiyyah, yayi dawafi kewaye bakwai, yayi sallah a bayan Makamu Ibrahim raka'a biyu, sannan ya fita zuwa Safa yayi kewaye tsakakin Safa da Marwa kewaye bakwai, sannan ya aske kansa, ko ya saisaye shi, da haka ne Umrarsa ta cika, kuma kowane abu wanda ya haramta gare shi da harama ya halatta gareshi.

Na biyu: Ya isa mikati a cikin watannin Hajji, sune: Shawwal, da Zul-ki'idah, da goman farko na Zul-Hijjah.

To, irin wannan an bashi zaɓi tsakanin abubuwa uku, sune Hajji shi kaɗai, da Umra ita kaɗai, da kuma haɗawa tsakaninsu; domin cewa Annabi - tsira da

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1549), da Muslim a lamba ta (1184).

amincin Allah su tabbata a gare shi - lokacin da ya isa mikati a cikin Zul-ki'idah a Hajjin bankwana, ya bawa sahabbansa zaɓi tsakanin waɗannan ibadu ukun, sai dai cewa sunnah a cikin haƙƙin wannan idan bashi da hadaya, shine yayi haramar Umra, kuma ya aikata abinda muka ambace shi a cikin haƙƙin wanda ya isa mikati a watannin da ba na Hajji ba; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya umarci sahabbansa lokacin da suka kusanci Makka, su maida haramarsu ta zama Umra, kuma ya karfafa musu hakan a Makka, sai suka yi dawafi da sa'ayi, sukayi saisyaye kuma suka warware haramarsu, dan kamanta umarninsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -. Sai dai wanda a tare da shi akwai hadaya, to lallai Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya umarce shi ya wanzu akan haramarsa har sai ya warware haramrsa a ranar babbar sallah, Sunnah kuma akan haƙƙin wanda ya koro hadaya, ita ce ya yi harama da Hajji da Umarah baki ɗaya; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - haƙika ya aikata haka, kuma ya kasance haƙika ya koro hadaya, kuma ya umarci wanda ya koro hadaya cikin sahabbansa alhali ya yi niyyar Umarah da ya yi Talbiyyah da Hajji tare da Umrarsa, kuma kada ya warware haraminsa har sai ya gamasu baki ɗaya a ranar babbar sallah, idan wanda ya koro hadaya ya kasance haƙika ya yi harama da Hajji shi kaɗai to zai

wanzu a cikin haramarsa kuma har sai yawarware haraminsa ranar babbar sallah, kamar wanda ya yi kirani tsakaninsu.

Sai aka sani da haka: Cewa wanda ya yi harama da Hajji kadai, ko Hajji da Umarah kuma a tare da shi babu hadaya to bai kamata a gare shi ba ya wanzu a cikin haramarsa, kai sunnah a cikin hakkin sa ita ce, ya maida haramarsa ta koma Umarah, sai ya yi Dawafi ya yi Sa'ayi ya yi aski ya warware haraminsa, kamar yadda Annabi - tsira da amincin Allah su tabbara agare shi - ya umarci wanda bai koro hadayarsa daga sahabbansa ba da hakan, sai dai idan wannan ya ji tsoron kufcewar Hajjin; dan kasancewarsa ya zo a makare, to babu laifi ya wanzu a cikin haramarsa. Allah ne Mafi sani.

Idan mai harama yaji tsoron rashin samun damar yin ibadarsa, saboda kasancewarsa mara lafiya, ko yana jin tsoron makiyi da makamancinsa, to anso gareshi a lokacin haramarsa ya ce: «Idan wani abu mai tsarewa ya tsareni, to wurin haramata shine inda Ka tsareni»; saboda hadisin Dhiba'ah 'yar Zubair - Allah Ya yarda da ita -, cewa ta ce: Ya Manzon Allah, lallai ni ina nufin yin Hajji alhali bani da lafiya, sai Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce mata: «**Ki yi Hajji, ki kuma shardanta cewa wurin haramarki**

shine inda (Ya Allah) Ka tsareni»¹ Bukhari Da Muslim suka rawaito shi.

Kuma fa'idar wannan sharadin: Cewa mai harama idan wani abinda zai hanashi cika ibadarsa ya bijiro masa na rashin lafiya ne ko tarewar makiyi, to warware haraminsa ya halatta gare shi kuma babu komai a kansa.

FASALI

A Kan hukuncin Hajjin yaro karami, shin yana isar masa daga hajjin Musulunci

Hajjin karamin yaro da karamar yarinya ya inganta; saboda abinda ke cikin Sahihu Muslim daga Ibnu Abbas - Allah Ya yarda da su - cewa wata mace ta dagawa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - wani yaro, sai ta ce: Ya Manzon Allah, shin wannan yana da Hajji? sai ya ce: «Eh, kuma kina da lada».²

A cikin Sahihul Bukhari, daga Sa'ib dan Yazid - Allah Ya yarda da shi - ya ce: «Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - yayi Hajji tare da ni (a Hajjin bankwana), kuma ni ina dan shekara

¹ fitar da shi ya gabata.

² Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1336).

bakwai».¹ Sai dai wannan Hajjin ba ya isar musu daga Hajjin Musulunci.

Haka nan bawan da aka mallaka da kuyangar da aka mallaka, Hajji yana inganta daga gare su, kuma ba ya isar musu daga Hajjin Musulunci; saboda abinda ya tabbata daga hadisin Ibnu Abbas - Allah Ya yarada da su -, cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya ce: «Duk yaron da yayi Hajji, sannan ya balaga, to ya wajaba a kansa yayi wani Hajjin daban, kuma dukkanin bawan da yayi Hajji sannan aka 'yantashi, to wajibi ne a kansa yayi wani Hajjin daban»² Ibnu Abi Shaibah ne da Baihaki suka fitar da shi da kyakkyawan Isnadi.

Sannan idan yaron ya kasance baikai shekarun mayyazewa ba, sai waliyyinsa yayi masa niyyar harama, sai ya tsiratar da shi daga dɪnkakken tufafi, sai yayi masa talbiyyah, da haka ne yaron zai zama mai harama, kuma zai hanu daga abinda babba mai harama zai hanu daga gare shi. Haka nan yarinyar da bata kai shekarun mayyazewa ba, waliyyinta zai yi mata niyyar harama, kuma zaiyi mata talbiyyah, da haka ne zata zama mai harama, kuma zata hanu daga abinda babbar mace zata hanu daga gareshi, kuma yana kamata su zama masu tsarkin tufafi da jiki a

¹ Bukhari ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1858).

² Ibnu Abi Shaiba ne ya rawaito shi (Juzu'i na 4/444).

lokacin dawafi; domin cewa dawafi yana kama da sallah, tsarki kuma sharadi ne na ingancin ta.

Idan yaron da yarinyar sun kasance sun kai shekarun mayyazewa, sai suyi harama da izinin waliyyinsu, kuma su aikata abinda babba zai aikata na daga wanka da shafa tirare da makamantansu, waliyyinsu shine mai jibintar sha'aninsu, kuma mai tsayuwa da maslahohinsu, daidai ne, ya kasance babansu ne ko babarsu ko wasunsu, kuma waliyyin zai yi musu abinda suka kasa aikata shi, kamar jifa da makamancinsa, kuma aikata wanin wannan na ibadu ya lazimcesu, kamar tsayuwar Arfa, da kwana a Mina da Muzdalifa, da dawafi da kuma Sa'ayi. idan suka kasa yin Dawafi da Sa'ayi, sai a daukesu a yi Dawafin da Sa'ayin da su, kuma abinda ya fi ga wanda ke dauke da su shi ne, kada ya sanya Dawafin da Sa'ayin na yaran tarayyane takanin nasa da nasu, kawai ya yi musu niyyar Dawafin da Sa'ayin (dan su kadai), kuma ya yi Dawafinsa kansa a kadai, ya yi Sa'ayin a kadaice ga kansa; dan tsarewa ga ibada, da kuma aiki da hadisi madaukaki: «Kabar abinda ke sanya ka kokwanto, zuwa ga abinda baya sanya ka kokwanto.»¹ Idan wanda ke dauke da su yayi niyyar yin Dawafi ga kansa da kuma wanda ya dauka, to hakan ya isar masa a cikin mafi ingancin maganganu biyu; domin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - bai umarci

¹ Tirmizi ne ya ruwaito shi, a lamba ta (2518).

wacce ta tambaye shi game da Hajjin yaro cewa tayi masa Dawafi shi kadai ba, da hakan ya zama wajibi, da Annabi - tsira da amincin Allah su tabbbata a gare shi - ya bayyana hakan. Allah ne Mai datarwa.

Ana umartar yaro mumayyazi (mai wayo) da yarinya mumayyaza da tsarkaka daga hadasi da kuma najasa, kafin fara Dawafi, kamar babba mai harama, kuma yi wa karamin yaro da karamar yarinya harama ba wajibiba ne akan waliyyinsu, nafila ne, idan ya aikata hakan za'a ba shi lada, idan kuma ya bar hakan, to babu laifi a kansa. Allah ne Mafi sani.

FASALI

A cikin bayanin abubuwan da aka hana mai harami aikatawa da kuma abinda aka halatta aikata shi ga mai harama

Ba ya halatta ga mai harama bayan niyyar harama - namiji ne ko mace - ya yanke wani abu daga gashinsa, ko faratansa, ko ya shafa tirare.

Baya halatta ga namiji kadai ya sanya dinkakken tufafi gabaɗɗansa, abin nufi: A kan siffarsa wacce aka yanka kuma aka dinka a kanta, kamar riga, ko akan sashinsa; kamar singileti da wanduna, da huffi, da jaurabi, sai dai idan bai samu kwarjalle ba, to ya halatta gare shi ya sanya wando, haka nan wanda bai samu silifa ba, to ya halatta gareshi ya sanya huffi ba tare da ya yankeshi ba; saboda hadisin Ibnu Abbas -

Allah Ya yarda da su - tabbatacce a cikin Sahihain (sahihul Bukahri da sahihu Muslim), cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Wanda bai samu takalmi silifa ba, to ya sanya huffi, wanda kuma bai samu kwarjalle ba, to ya sanya wando».¹

Amma abinda yazo a cikin hadisin Ibnu Umar - Allah Ya yarda da su - na umarni da yanke huffi idan ya bukaci sanya shi saboda rasa takalma silifa to (hadisin) an shafe shi; saboda Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - yayi umarni da hakan a cikin Madina, lokacin da aka tambaye shi game da abinda mai harama zai sa na tufafi. Sannan lokacin da yayiwa mutane huɗuɓa a Arfa yayi izini a sanya huffi lokacin da aka rasa takalma silifa, kuma bai yi umarni da yankesu ba, kuma hakika wanda baiji amsarsa ba a cikin Madina ya halacci wannan huɗubar, kuma jinkirin bayani ga lokacin bukata baya halatta, kamar yanda aka sani a ilimin Usulul hadith da kuma Fikihu. Sai shafe umarni da yankewar ya tabbata da hakan, da kuma hakan ya zama wajibi, da Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya bayyana shi. Allah ne Mafi sani.

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1841), da Muslim, a lamba ta (1179).

Kuma yana halatta ga mai harama ya sanya huffunan da kwaursu baikai idan sawu ba; saboda kasancewarsu daga jinsin takalma silifa.

Kuma yana halatta gare shi ya kulle kwarjalle da kuma daure shi da zare da makamancinsa; saboda rashin dalilin da ya hukunta hanin.

Kuma yana halatta ga mai harama ya yi wanka ya wanke kansa ya kuma sosa shi idan ya bukaci hakan da sauƙi, kuma a hankali, idan wani abu ya faɗo daga kansa saboda hakan to babu laifi.

Yana haramta ga mace mai harama, ta sanya tufafi dinkakke a fuskarta, kamar burgu (wani abune da matan larabawa suke rufe fuskarsu ad shi a lokacin Hajji) da kuma nikabi, ko ga hannayenta, kamar safar hannu; saboda faɗin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -: «**Kada mace ta sanya nikabi, kuma kada ta sanya safar hannu**»¹ Bukhari ne ya rawaito shi. al-Kuffazani: Sune abubuwan da ake dinka su ko a saka su, daga suf ko auduga ko wasunsu, gwargwadan hannaye.

Kuma an halatta mata koma bayan haka, na daga dinkakkun tufafi; kamar riga, da wando, da huffi, da jaurabi, da makancin hakan.

Haka nan an halatta mata sakin mayafinta akan fuskarta idan ta bukaci hakan, ba tare da bandeji ba (daurewa ba), idan mayafin ya taɓa fuskarta to babu

¹ Bukhari ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1838).

komai a kanta; saboda hadisin Nana A'isha - Allah Ya yarda da ita - ta ce: «Mahaya sun kasance suna wuce mu, alhali mu muna tare da manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - muna masu harama, idan suka daurance mu, sai dayanmu ta saki mayafinta daga kanta akan fuskarta, idan suka wuce mu, sai mu yaye shi»¹ Abu Dawud ne ya fitar da shi, da Ibnu Majah, kuma Darukudni ya fitar da irinsa daga hadisin Ummu Salamah.

Haka nan babu laifi ta rufe hannayenta da tufafinta ko waninsa, kuma yana wajaba a kanta ta rufe fuskarta da tafukanta idan ta kasance a gaban maza ajnabai (wadanda ba maharramanta ba) take; domin cewa su al'aura ne; saboda faɗin Allah - tsarki ya tabbatar maSa Ya daukaka -:

﴿...وَلَا يُنَدِّينَ زَيْنَتُهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ...﴾

{Kuma kada su nūna kawarsu fāce ga mazansu ko ubanninsu ko ubannin mazansu} [al-Nur: 31]. Bubu kokwanto cewa fuska da tafuka suna daga mafi girman ado.

Kuma fuska a hakan tafi tsanani kuma tafi girma, Allah - Maɗaukakin Sarki - Ya ce:

﴿...وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ...﴾

¹ Abu Dawud ne ya rawaito shi, a lamba (1833).

{Kuma idan zā ku tambaye su waɗansu kāyā, to, ku tambaye su daga bāyan shāmaki. Wannan ya fi muku tsarki ga zukātanku da zukātansu} [al-Ahzab: 53].

Amma abinda mafi yawancin mata suka saba da shi na sanya bandeji karkashin mayafi, dan ta dago shi daga fuskarta, to ba shi da asali a cikin shari'a a abinda muka sani, da hakan ya zama abin shara'antawa da manzo - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya bayyana shi ga al'ummarsa kuma shiru akan hakan bai halatta gare shi ba.

Kuma yana halatta ga mai harama maza da mata su wanke tufafinsu, waɗanda suka yi harama da su, saboda datti ko waninsa, kuma ya halatta su canja su da wasunsu.

Ba ya halatta ya sanya wani abu daga tufafin da Za'afaran ko Wars ya taba su; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya yi hani daga hakan a cikin hadisin Ibnu Umar - Allah Ya yarda da su -.

Kuma yana wajaba ga mai harama ya bar kwarkwasa, da fasikanci, da jayayya; saboda faɗin Allah - Maɗaukakin sarki -:

﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفْتٍ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ...﴾

{Hajji watanni ne sanannu. To, wanda ya yi niyyar hajji a cikinsu to bābu jimā'i kuma bābu fāsikanci, kuma bābu jāyayya a cikin hajji [al-Bakara: 197].

Kuma ya inganta daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - cewa shi ya ce: «Wanda ya yi Hajji bai yi jima'i ba, kuma bai yi fasikanci ba, zai dawo kamar ranar da mahaifiyarsa ta haife shi».¹ Kwarkwasa: Ana fadin ta akan jima'i, da kuma alfasha na magana da aiki. fasikanci kuwa: Sabo. Jayayya kuwa: Rigima a kan karya, ko a abinda ba shi da wata fa'ida, amma jayayya a abinda yake mafi kayau dan bayyanar da gaskiya da kifar da karya to babu laifi, domin an yi umarni ma da shi; saboda fadin Allah - Madaukakin sarki -:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ...﴾

{Ka yi kira zuwa ga hanyar Ubangijinka da hikima da wa'azi mai kyau kuma ka yi jayayya da su da magana wadda take mafi kyau} ([al-Nahl: 125].

Rufe kai da wani abu mai danfarar kai yana haramta ga mai harama namiji; kamar hula da shimag, da rawani ko makamancin haka, haka nan fuskarsa; saboda fadin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - a lamarin wanda ya fado daga kan dabbarssa a ranar Arfa ya rasu: «Ku wanke shi da ruwa da magarya, kuma kuyi masa likkafani a tufafinsa biyu, kada ku rufe kansa da fuskarsa, domin cewa shi za'a

¹ Bukhari ne ya rawaito shi daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (1521), da Muslim, a lamba ta (1350).

tasheshi a ranar alkiyama yana mai Talbiyyah»¹ An haɗu a kansa, wanann lafazin Muslim ne.

Amma shan inuwarsa da rufin mota, ko lema ko makamancinsu, to babu laifi da shi, kamar shan inuwa da hema ko da bishiya; saboda abinda ya tabbata a cikin Sahih cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - anyi masa inuwa da wani tufafi lokacin da ya jefi Jamratul akabah (Babban Shaidan), kuma ya inganta daga gare shi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - cewa an kafa masa wata rumfa a Namira, sai ya sauka a karkashinta har lokacin da rana ta karkace a ranar Arfa.

Kuma yana haramta ga mai harama cikin maza ya kashe abin farauta na saarari (tudu) da taimakekeniya a akan hakan da kore shi daga gurinsa, da daura aure, da jima'i, da neman auren mata, da rungumarsu da sha'awa; saboda hadisin Usman - Allah Ya yarda da shi -, cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya ce: «**Mai harama baya aure, kuma baya aurarwa kuma baya neman aure ([63])**» Muslim ne ya ruwaito shi.² Muslim ne ya ruwaito shi.

Idan mai harama ya sanya dinkakken tufafi, ko ya rufe kansa ko ya shafa tirare akan mantuwa ko da jahilci to babu fidiya a kansa, kuma ya gusar da hakan

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1521), da Muslim, a lamba ta (1350).

² Muslim ne ya ruwaito, a lamba ta (1409).

a duk lokacin da ya tuna ko ya sani, haka nan wanda ya aske kansa ko ya yanke wani abu daga gashinsa ko ya yanke farce akan mantuwa ko da jahilci to babu komai a kansa akan ingantacciyar magana.

Kuma yana haramta ga musulmi - mai harama ne ko mara harama, namiji ne ko mace - kashe dabbar farauta ta harami, haka kuma taimakekeniya a kasheta, da makami ne ko nuni ko makamancin haka.

Kuma kore shi daga gurinsa ya haramta, haka yanke bishiyoyin harami ya haramta da tsirrinsa koraye, da tsintuwarsa, sai dai ga wanda zaiyi cigiya; saboda faɗin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -: «Lallai wannan gari - yana nufin Makka - haramun ne da haramcin Allah har zuwa ranar alkiyama, ba'a yanke kayarsa, ba'a kore dabbar farautarsa, ba'a tsintar tsintuwarsa, sai dai ga wanda zaiyi cigiya, kuma ba'a cire ciyawarsa». An haɗu a kansa.¹ Bukhari Da Muslim suka rawaito shi.

AlMunshid: Shi ne mai yin cigiya, al-Khala kuma: Ita ce danyar ciyawa, kuma Mina da Muzdalifa suna daga cikin Harami, amma Arfa to tana daga cikin hilli (wajen Harami).

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1834), da Muslim, a lamba ta (1353).

FASALI

A cikin abinda mahajjaci yake aikata shi a lokacin shiga Makka, da kuma bayanin abinda yake aikatashi bayan shiga masallaci mai alfarma na Dawafi da kuma siffarsa

Idan mai harama ya isa Makka, anso gare shi yayi wanka kafin shigarsa; saboda Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya aikata haka, idan ya isa masallaci mai alfarma, an sunnanta masa ya gabatar da kafarsa ta dama, sai ya ce: Da sunan Allah, tsira da aminci su tabbata ga manzon Allah, ina neman tsarin Allah Mai girma da fuskarSa Mai girma da sarautarSa dadadɗiya daga Shaidan abin jefewa, Ya Allah Ka buɗe mini kofofin rahamarKa, kuma ya faɗi hakan a lokacin shiga ragowar masallatai, kuma babu wani keɓantaccen zikirin da ya tabbata daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ba don shiga masallaci mai alfarma a abinda na sani.

Idan ya isa Ka'aba, sai ya yanke talbiyya kafin ya fara dawafi idan ya kasance mai yin tamattu'i ne ko Umra, sannan ya nufaci al-Hajarul aswad (bakin dutse) kuma ya fuskance shi, sannan ya taɓa shi da damansa, ya sunbace shi idan hakan ya sawwaka, kuma kada ya cutar da mutane da tureneniya, a lokacin tabashi sai

ya ce: "Da sunan Allah, Allah ne Mafi girma", ko ya ce: "Allah ne Mafi girma", Idan sunbatar tayi wahala, sai ya tabashi da hannunsa, ko da sanda, ko makancinsu, sai ya sumbaci abinda ya tabashi da shi, idan tabashi yayi wahala, sai yayi nuni zuwa gare shi, sai yace: "Allah ne Mafi girma", kada ya sunbaci abinda ya nuna shi da shi, Ana shardantawa ga ingancin dawafi cewa: Mai dawafin ya zama yana da tsarki daga karamin hadasi da babba; domin cewa dawafi kwatankwacin sallah ne, sai dai cewa anyi rangwamin magana a cikinsa, ya kuma sanya Dakin a hagusna a lokacin dawafin. Idan a farkon dawafin ya ce: «Ya Allah don yin imani da Kai, da gasgata LittafinKa, da cika alkawarinKa da bin sunnar AnnabinKa Muhammad - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -» to yana da kyau; domin an ruwaito hakan daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -. Ya kuma yi dawafi kewaye bakwai, ya yi sassarfa a dukkanin ukun farko daga dawafin farko, shine dawafin da zaizo da shi a farkon gabatowarsa Makka, daidai ne ya kasance mai Umra ne, ko mai tamattu'i, ko mai harama da Hajji shi kadai, ko mai kirani tsakaninsa (Hajji) da Umra. Ya kuma yi tafiya a ragowar hudun, yana fara kowane kewaye da bakin dutse kuma yana cikawa da shi.

Sassarfa: ita ce gaggawa a cikin tafiya tare da kusantar taku, kuma an so gare shi ya yi Iddiba'i a dukkanin wannan Dawafin banda waninsa. Iddiba'i

shine: Ya sanya tsakiyar mayafi karkashin kafadarsa ta dama kuma gefunansa akan wuyansa na hagu.

Idan ya yi kokwanto a cikin adadin kewayen, sai yayi gini akan yakini, shine mafi karanci. Idan ya yi kokwanto shin ya yi dawafi kewaye uku ne ko huɗu? Sai ya maida su uku, haka nan zai aikata a Sa'ayi.

bayan ya gama wannan Dawafin, sai ya sanya mayafinsa, sai ya sanya shi akan kafadunsa, kuma gefunansa akan kirjinsa kafin ya yi sallah raka'a biyun Dawafi.

Daga abinda yake kamatuwa yin inkari ga mata da yi musu gargadi daga gare shi , shi ne yin Dawafinsu cikin ado da tirare nau'i nau'i masu kanshi, da rashin suturtuwa alhali su al'aura ce, to yana wajaba akansu, su suturta, daga barin ado a lokacin yin Dawafi, da wasunsu daga halayen da mata suke cakudawa da maza; domin cewa su al'aura ce kuma fitina ce, kuma fuskar mace ita ce mafi bayyanar ado dan haka ba ya halatta gareta ta bayyanar da ita sai ga muharramanta; saboda faɗin Allah - Maɗaukakin sarki -:

﴿...وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ...﴾

{Kuma kada su nūna kawarsu fāce ga mazansu} [al-Nur: 31]. Don haka yaye fuska baya halatta a gare su a lokacin sumbatar bakin dutse, idan ya kasance wani daga maza yana kallonsu. Idan basu samu damar taɓa dutsen da sunbatarsa ba, to baya halatta garesu suyi

turmututsu da maza, bari dai sai suyi dawafi ta bayansu, hakan shine mafi alheri garesu, kuma mafi girman lada daga dawafi kusa da Ka'aba a lokacin turmututsu da maza. Ba'a shara'anta sassarfa da lbdida'i a wanin wannan dawafin ba, haka nan ko a cikin Sa'ayi, ko ga mata; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - baiyi sassarfa ko lbdada'i ba sai a dawafin farko wanda yazo da shi a lokacin da ya gabato Makka, kuma a lokacin dawafi ya zama mai tsarki daga hadasi da kuma khabasi, yana mai kankantar da kai ga Ubangijinsa, yana mai tawali'u gareShi.

An so gare shi ya yawaita ambatan Allah da addu'a a cikin Dawafinsa, idan ya karanta wani abu a cikinsa na Alkur'ani, to yana da kyau, ko kuma wani kebantaccen zikiri ko wata kebantacciyar addu'a ba sa wajaba a cikin wannan Dawafin ko a waninsa daga ragowar Dawafi.

Amma abinda wasu daga cikin mutane suka farar na kebantar kowane kewaye na dawafi ko sa'ayi da wasu kebantattun zikirai, ko wasu kebantattun addu'o'i, to ba shi da asali, kai duk abinda ya sawwaka na zikiri da addu'a ya isa. Idan ya dauranci Rukunil Yamani, sai ya tabashi da damansa, sai yace: "Da sunan Allah, kuma Allah ne Mafi girma" kada ya sumbace shi, idan taba shi ya yi masa wahala, sai ya bar shi ya cigaba da dawafinsa, kada kuma ya yi nuni

gare shi kada kuma yayi kabbara a yayin daurantarsa; domin hakan bai tabbata daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ba a cikin abinda muka sani. Anso tsakanin Rukunil Yamani da Hajarul aswad ya ce:

{...رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ 201}

{"Yā Ubangijinmu! Ka bā mu mai kyau a cikin dūniya da mai kyau a cikin Lāhira, kuma Ka tsare mana azābar Wuta!"} [al-Bakara: 201]. A duk lokacin da ya zo kusa da alHajrul Aswad sai ya sumbace shi, kuma ya ce: "Allahu Akbar (Allah ne Mafi girma)", idan sumbatarsa ba ta sawwaka gare shi ba, sai ya yi nuni gare shi a duk lokacin da ya zo kusa da shi kuma ya yi kabbara.

Babu laifi da yin Dawafi ta bayan Zamzam da Makam, musammanma dai lokacin cunkoso, masallaci duk kansa guri ne na Dawafi, da zai yi Dawafi a gaban masallacin to ya isar masa, sai dai yin Dawafinsa kusa da Ka'aba ya fi idan hakan ya sawwaka.

Idan ya gama Dawafi, sai ya yi sallah raka'a biyu a bayan Makam, idan hakan ya sawwaka, idan hakan bai sawwaka ba, saboda cunkoso da makamancinsa, sai ya sallace su a kowane guri na masallaci, kuma an sunnanta bayan Fatiha ya karanta

{قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ 1}

{Ka ce: "Ya kū kāfirai! 1} [al-Kafirun:1] A raka'a ta farko da kuma

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾

{Ka ce: "Shi ne Allah Makadañci} [al-Ikhlās: 1] A raka'a ta farko da kuma wannan shine yafi, idan ya karanta wasunsu, to babu laifi, sannan ya nufi al-Hajarul Aswad, sai ya sumbace shi da hannunsa na dama, idan hakan ya sawwaka; don koyi da Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - a cikin hakan.

Sannan ya fita zuwa Safa ta kofarsa, sai ya hau kansa ko ya tsaya a wurinsa, amma hawa dutsen Safa dīn ya fi idan ya sawwaka, kuma a farkon kewaye na farko ya karanta faḍīnSa - Maḍaukakin sarki -:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ...﴾

{Lalle ne Safā da Marwa suna daga wurāren ibādar Allah} [al-Bakara: 158].

Ana so ya fuskanci Alkibla akan Safa, ya godewa Allah ya kuma girmamaShi; ya ce: "Babu abin bautawa da gaskiya sai Allah, kuma Allah ne Mafi girma, babu abin bautawa da gaskiya sai Allah Shi kaḍai yake baShi da abokin tarayya, mulki naSa ne, godiya ma tasa ce, Yana rayawa kuma Yana kashewa, Shi Mai iko ne akan dukkan komai, babu abin bautawa da gaskiya sai Allah Shi kaḍai yake, Ya zartar da alkawarinSa, kuma Ya taimaki bawanSa, Ya tarwatsa rundunar kawance Shi kaḍai"». Sannan ya roki abinda ya sawwaka, yana mai daga hannayensa, kuma yana maimaita wannan zikirin da kuma addu'ar (sau uku), sannan ya sauka, sai

ya tafi Marwa har sai ya isa alama ta farko, sai namiji yayi gaggawar tafiya har sai ya kai zuwa alama ta biyu, amma mace ba'a shara'anta mata yin gaggawa tsakanin alamomi biyun ba; domin ita al'aurace, kawai abinda aka shara'anta mata a sa'ayi shine tafiya bakidayansa, sannan sai ya tafi ya hau kan Marwa ko ya tsaya a wajensa. Amma hawa kansa yafi, idan hakan ya sawwaka, ya fada kuma ya aikata akan Marwa, abinda ya fada kuma ya aikata akan Safa, banda karanta ayar, itace fadīnSa - Maɗaukakin sarki -:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ...﴾

{Lalle ne Safā da Marwa* suna daga wurāren ibādar Allah} [al-Bakara: 158]. Wannan kawai an shara'anta shi ne lokacin hawa Safa a kewaye na farko kawai; dan koyi da Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -, sannan ya sauka sai ya yi tafiya a wurin tafiyarsa, kuma ya yi (sassarfa) gaggawa a bigiren gaggawa har sai yakai Safa, ya aikata hakan sau bakwai, tafiyarsa kewaye ne, dawowarsa ma kewaye ne; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya aikata abinda aka ambata, kuma ya ce: «Ku riki ayyukan ibadunku (na Hajji da Umra) daga gare ni».¹ An so ya yawaita zikiri da addu'a da abinda ya sawwaka a yayin Sa'ayinsa, kuma ya zama

¹ Fitar da shi ya gabata.

mai tsarki daga babban hadasi (kari) da karami, da a ce zai yi Sa'ayi ba tare da tsarki ba, to hakan ya isar masa, haka nan da a ce mace za ta yi al'ada ko ta yi jinin biki bayan Dawafi, kuma ta yi Sa'ayi, to hakan ya isar mata; domin cewa tsarki ba sharafi ba ne a cikin Sa'ayi, kawai shi mustahabbi ne kamar yadda ya gabata.

Idan ya gama sa'ayi, sai ya aske kansa kwal-kwal ko ya saisaye shi, amma kwal-kwal ga maza yafi, idan yayi saisaye yabar kwal-kwal din saboda Hajji to yana da kyau, kuma idan gabatowarsa Makka kusa yake da lokacin Hajji, to saisaye a hakkinsa yafi, don ya aske ragowar kansa a Hajji; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - lokacin da ya gabato Makka shi da sahabbansa a huɗu ga Zul-Hijja, ya umarci wanda bai koro hadaya ba ya warware harama kuma yayi saisaye, kuma bai umarcesu da yin kwal-kwal ba, kuma babu makawa a game dukkanin kai a saisayen, saisaye sashinsa baya isuwa, kamar yanda kwalkwale sashinsa baya isuwa. Mace ba'a shara'anta mata komai ba sai rage gashin kai, kuma abinda aka shara'anta mata shine ta yanki gwargwadan Anmula ko kasa da haka daga kowane kitso, al-Anmula: Shine kan ɗan yatsa, kuma kada mace ta yanki kari akan hakan.

Idan mai harama ya aikata abinda aka ambata, to hakika Umrarsa ta cika, kuma dukkan abinda ya

haramta gare shi da harama to ya halatta gare shi, sai dai idan ya kasance ya koro hadaya daga hillu (wajen harami), to shi zai wanzu akan haramarsa har sai ya gama Hajji da Umra baki ɗaya.

Amma wanda ya yi haramar Hajji shi kaɗai (Ifradi), ko da Hajji da Umra baki ɗaya, to an sunnanta masa ya warware haramarsa zuwa ga Umarah, kuma ya aikata abinda mai Tamattu'i yake aikata wa, sai dai idan ya kasance ya koro hadaya; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya umraci sahabbansa da hakan, kuma ya ce: «**Da ban koro hadaya ba, da na warware haramina tare da ku**».¹

Idan mace tayi hails ko biki bayan tayi harama da Umra, ba zata yi ɗawafi a ɗaki ba, haka kuma bazata yi sa'ayi tsakanin Safa da Marwa ba, har sai tayi tsarki, idan tayi tsarki sai tayi ɗawafi tayi sa'ayi ta rage (gashin) kanta, kuma da haka ne Umrarta ta cika, idan bata tsarkaka ba kafin ranar tarwiyyah, sai tayi harama da Hajji daga gurinta wanda take zaune a cikinsa, kuma ta fita tare da mutane zuwa Mina, da haka ne zata zama mai kirani tsakanin Hajji da Umra, kuma ta aikata abinda mahajjaci yake aikata shi na tsayuwa a Arfa, da Mash'ar, da jifan Jamarat (Shaidanu), da kwana a Muzdalifa da Mina, da soke hadaya, da rage kai, idan tayi tsarki sai tayi ɗawafi a Daki, tayi sa'ayi tsakanin Safa da Marwa, ɗawafi ɗaya

¹ Bukhari ne ya ruwaito shi a lamba ta (1568).

da sa'ayi ɗaya, kuma hakan ya isar mata daga Hajjinta da Umrarta baki ɗaya; saboda hadisin Nana A'isha cewa ita tayi haila bayan tayi harama da Umra, sai Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce mata: «**Ki aikata abinda mahajjaci yake aikatawa, sai dai cewa bazakiyi Dawafi a Daki ba, har sai kinyi tsarki**»¹ Bukhari Da Muslim suka rawaito shi.

Idan mai al'ada ko mai jinin biki ta jefi Jamra (Shaidan) ranar babbar sallah ta kuma rage gashin kanta to duk abinda ya haramta gereta da harama ya halatta gare ta , kamar tirare da makamancinsa, sai miji kawai har sai ta cika Hajjinta kamar sauran mata masu tsarki, idan ta yi Dawafi ta yi Sa'ayi bayan tsarki to mijinta ya halatta gareta.

FASALI

A cikin hukuncin harama da Hajji ranar takwas ga watan Zul-Hijja da fita zuwa Mina

Idan ranar tarwiyyah tazo, itace ranar takwas ga Zul-Hijja, anso ga waɗanda suka sauka a Makka da wanda yayi niyyar yin Hajji daga mutanenta suyi harama da Hajji daga masaukansu; saboda sahabban Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (305), da Muslim, a lamba ta (1211).

sun sauka a Abdah sunyi haramar Hajji daga nan a ranar tarwiyyah da umarninsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, kuma Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - bai umarcesu su tafi Daki (Ka'aba) suyi harama a gurinsa ba, ko a Mizab, haka nan bai umarcesu da dawafin bankwana ba a lokacin fitarsu zuwa Mina, da hakan ya zama abin shara'antawa da ya sanar musu da shi, kuma alheri dukkaninsa yana cikin bin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - da sahabbansa - Allah Ya yarda da su -.

Ana so yayi wanka, yayi tsafta ya shafa tirare a lokacin haramarsa da Hajji, kamar yanda zaiyi hakan a lokacin haramarsa daga Mikatai. Bayan haramarsu da Hajji, an sunnanta musu su fuskanci Mina kafin zawali ko bayansa daga ranar tarwiyyah. Su yawaita talbiyyah har sai sun jefi Jamratul akaba (babban Shaidan), su sallaci Azahar da La'asar da Magariba da Issha'i da Asuba a Mina, kuma sunnah shine su sallaci kowace sallah a lokacinta kasar (raka'a bibbiyu) ba tare da hadawa ba, sai Magariba da Asuba ba'ayi musu kasar.

Babu banbanci tsakanin mutanen Makka da wasunsu; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya yi wa mutane sallah cikin mutanen Makka da wasunsu a Mina da Arfa da Muzdalifa kasar, kuma bai umarci mutanen Makka

da cikawa ba, da ace cikawar ta kasance wajibi ce a kansu da ya bayyana musu.

Sannan bayan huduwar rana a ranar Arfa mahajjaci zai fuskanci Arfa daga Mina, kuma an sunnanta musu su tsaya a Namira har zuwa zawali idan hakan ya sawwaka; saboda aikinsa - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -.

Idan rana ta karkace an sunnantawa liman ko na'ibinsa, ya yiwa mutane hudubar da ta dace da halin (da ake ciki), zai bayyanawa mahajjaci a cikinta abinda aka shara'anta masa a wannan yinin da kuma bayansa, ya umarcesu a cikinta da tsoron Allah, da kadaita Shi, da tsarkake ibada gareShi a cikin dukkanin ayyuka, ya gargade su daga abubuwan da Ya haramta, ya yi musu wasicci a cikinta da yin riko da Littafin Allah da Sunnar AnnabinSa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, da yin hukunci da su, da kai kara zuwa gare su a cikin dukkanin al'amura; don yin koyi da Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - a cikin haka dukkaninsa, kuma bayanta za suyi sallar Azahar da La'asar a tsarin kasaru da jam'i (hadda Azahar da La'asar) a cikin lokacin ta farko da kiran sallah daya da kuma ikama biyu; saboda aikinsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -. Muslim ne ya rawaito shi daga hadisin Jabir - Allah Ya yarda da shi -.

Sannan mutane su tsaya a Arfa, kuma Arfa dukkanta matsaya ce,. sai fa Baɗnu Uranah, anason

fuskantar alkibla da Jabalur rahma (dutsen rahama) idan hakan ya sawwaka. Idan fuskantarsu bai sawwaka ba, sai ya fuskanci alkibla, koda kuwa bai fuskanci dutsen ba. An so ga mahajjaci a wannan matsayar yayi kokari a ambatan Allah - tsarki ya tabbatar maSa - da rokonSa da kankar da kai gareShi, kuma ya daga hannayensa a lokacin addu'a, idan yayi talbiyyah ko ya karanta wani abu daga Alkur'ani to yana da kyau. An sunnanta ya yawaita fadin: "Babu abin bautawa da gaskiya sai Allah Shi kadai yake baShi da abokin tarayya, mulki naSa ne godiya ma taSa ce, Shi Ya ke rayawa kuma Ya ke kashewa kuma Shi Mai ikone akan dukkan komai"; saboda abinda aka ruwaito daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - cewa shi ya ce: «Mafi alherin addu'a, addu'ar ranar Arfa, kuma mafificin abinda na ce, ni da Annabawan da ke gabana: Babu abin bautawa da gaskiya sai Allah Shi kadai yake baShi da abokin tarayya, mulki naSa ne godiya ma taSa ce, Yana kashewa kuma Yana rayawa, kuma Shi mai iko ne akan dukkan komai».¹ Kuma ya inganta daga gare shi - tsira da amincin Allah su tabbata gareshi - cewa shi ya ce: «Mafi soyuwar zance ga Allah huɗu ne: Tsarki ya tabbata ga Allah, godiya ta tabbata ga Allah, babu abin bautawa da gaskiya sai Allah, Allah ne Mafi girma».²

¹ Tirmizi ne ya rawaito shi, a lamba ta (3585).

² Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (2137).

To, yana kamata a yawaita wannan zikirin da kuma maimaita shi da khushu'i da halartowar zuciya, kuma yana kamata yawaitawa daga zikirai da kuma addu'o'in da suka zo a cikin shari'a a kowane lokaci, musammanma dai a wannan gurin, kuma a wannan ranar mai girma, ya zabi matattaran zikirai da addu'o'i, daga hakan:

* Tsarki ya tabbata ga Allah da godiyarSa, tsarki ya tabbata ga Allah Mai girma,

{...لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ (87)}

{Babu abin bautawa da gaskiya Sai Kai, tsarki ya tabbata a gareKa, lallai ni na kasance cikin azzalumai} [al-Anbiya': 87].

* Babu abin bautawa da gaskiya sai Allah, kuma bazamu bautawa kowa ba sai Shi, ni'ima taSa ce falalama taSa ce, kuma Yana da yabo kyakkyawa, babu abin bautawa da gaskiya sai Allah muna masu tsarkake Addini gareShi ko da kafirai sun ki.

Babu dabara babu karfi sai da (taimakon) Allah.¹

{...رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (201)}

{"Yā Ubangijinmu! Ka bã mu mai kyau a cikin dūniya da mai kyau a cikin Lāhira, kuma Ka tsare mana azābar Wuta!" }.

[al-Bakara: 201].

¹ Muslim ne ya ruwaito shi daga Ibn al-Zubair - Allah Ya yarda da shi - a lamba ta (594).

Ya Allah, Ka gyara min addini na wanda shi ne kashin bayan al'amari na, Ka gyara min duniya ta, wacce na ke rayuwa a cikinta, Ka kuma gyara min lahira ta, wacce itace makoma ta, Ka sanya rayuwa ta zamo kari ce gare ni a cikin dukkanin alheri, Ka kuma sanya mutuwa ta zamo hutu ce gare ni daga dukkanin sharri.¹

Ina neman tsarin Allah daga wahalar bala'i, da riskar tsiyata, da mummunar kaddara (abinda ka hukuntar), da kuma dariyar makiya.²

Ya Allah, ina neman tsarinKa daga bakin ciki da bacin rai, kuma ina neman tsarinKa daga gajiyyawa da kasala, kuma ina neman tsarinKa daga ragwantaka da rowa, da abinda zai jawo zunubi da abinda zai sa tara, kuma ina neman tsarinKa daga rinjayar bashi da kuma rinjayar mazaje.³

Ya Allah, ina neman tsarinKa daga kuturta mai sanya fararen tabunbuna da hauka da kuturta mai sanya daddatsewar yatsu da kuma munanan masassar.⁴

¹ Muslim ne ya rawaito shi daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi - a lamba ta (2720).

² Bukhari ne ya fitar da shi daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi - a lamba ta (6347).

³ Da wannan lafazin, Abu Dawud ne ya rawaito shi daga Abu Umama al-Ansari, banda faɗinsa (abin da zai sa zunubi da abin da zai jawo tara) a lamba ta (1554).

⁴ Abu Dawud ne ya rawaito shi daga Anas - Allah Ya yarda da shi - a lamba ta (1554).

* Ya Allah ina rokonKa rangwami da lafiya a duniya da lahira.

* Ya Allah ina rokonKa rangwami da lafiya a cikin addinina da duniyata da iyalaina da kuma dukiyata.

Ya Allah, Ka suturta al'aurata, Ka amintar da razanina, Ya Allah, Ka kiyayeni ta gabana da bayana, da damana da haguna, da samana, kuma ina neman tsarinKa kada ayi mini kisan gilla ta karkashina.¹

Ya Allah, Ka gafarta mini, yi da gaskena da kakaci na da kuskurena da gangancina, kuma dukkanin hakan daga gareni ne, Ya Allah Ka gafarta mini abinda na gabatar da abinda na jinkirtar, da abinda na boye da abinda na bayyana, da abinda Ka fini saninsa daga gareni, Kaine Mai gabatarwa, kuma Kaine Mai jinkirtarwa, kuma Kaine Mai iko akan dukkan komai.²

* Ya Allah, ni ina rokonKa tabbata a cikin al'amari, da kudirin niyya akan shiriya, ina rokonKa godewa ni'imarKa da kyakkyawan bautarKa, ina rokonKa kubutacciyar zuciya, da harshe mai gaskiya, ina rokonKa daga mafi sanin abinda Ka sani, kuma ina neman tsarinKa daga sharrin abinda Ka sani, kuma ina

¹ Abu Dawud ne ya rawaito shi daga Ibnu Umar - Allah Ya yarda da shi - a lamba ta (5074).

² Wani yanki ne daga hadisin da Muslim ya ruwaito shi daga Abu Musa al-Ash'ari - Allah Ya yarda da shi - a lamba ta (2719).

neman gafararKa ga abinda Kake sani, lallai cewa Kaine Masanin abinda ke fake.¹

* Ya Allah Ubangijin Annabi Muhammad - tsira da aminci su tabbata a gare shi -, Ka gafarta mini zunubina, Ka tafiyar da fushin zuciyata, Ka tseratar da ni daga fitintinu masu batarwa muddin dai Ka wanzar da ni.²

Ya Allah Ubangijin sammai Ubangijin kasa kuma Ubangijin Al'arshi mai girma, Ubangijinmu, kuma Ubangijin kowane abu, Makagin kwayar hatsi da kwalfar gurtsu, Wanda Ya saukar da Attaura da Linjila da Alfurkan, ina neman tsarinKa daga sharrin dukkan abinda Kake rike da makwankwadarsa, ya Allah Kaine na farko, babu wani abu kafinKa, kuma Kaine na karshe babu wani abu a bayanKa, Kaine zahiri babu wani abu a birbishinKa, Kaine badi babu wani abu koma bayanKa, Ka biyamana bashi kuma Ka wadatamu daga talauci.³

Ya Allah Ka bawa raina takawarta, Ka tsarkaketa, Kaine mafi alherin wanda zai tsarkaketa, Kaine Majibincinta, kuma shugabanta. Ya Allah, ni ina neman tsarinKa daga gajiya da kasala, kuma ina

¹ Tirmizi ne ya ruwaito daga Shaddad bn Aus - Allah Ya yarda da shi - a lamba ta (3407).

² Ahmad ne ya ruwaito daga hadisin Ummu Salama - Allah Ya yarda da ita - (6/301).

³ Muslim ne ya rawaito shi daga Hadisin Abu Huraira -Allah ya yarda da shi- a lamba ta (2713).

neman tsarinKa daga tsoro da tsufa da rowa, ina neman tsarinKa daga azabar kabari.¹

Ya Allah gareKa na mika wuya, da Kaine nayi imani, gareKa ne na dogara, gareKa ne na koma, saboda Kaine nake husuma, ina neman tsari saboda buwayarKa da Ka batar da ni, babu wani abin bautawa da gaskiya sai Kai, Kaine Rayayye wanda baYa mutuwa, aljanu da mutane suna mutuwa.²

Ya Allah ni ina neman tsarinKa daga ilimin da bashi da amfani, da zuciyar da bata tsoron Allah, da ran da bata koshi, da addu'ar da ba'a amsawa.³

Ya Allah Ka nisantar da ni munanan dabi'u da ayyuka da soye-soyen rayuka da kuma cututtuka.⁴

Ya Allah Ka kimsamin shiriyata, kuma Ka kare ni daga sharrin raina.⁵

¹ Muslim ne ya rawaito shi daga hadisin Zaid bn Arkam - Allah Ya yarda da shi - a lamba ta (2722).

² Muslim ne ya ruwaito shi daga hadisin Ibnu Abbas - Allah Ya yarda da su -, a lamba ta (2717).

³ Wannan wani yanki ne na hadisin Zaid bn Arkam - Allah Ya yarda da shi - wanda fitar da shi ya gabata, a lamba ta (2722).

⁴ Tirmizi ne ya ruwaito daga Ziyad bn Ilaka daga baffansa, a lamba ta (3591).

⁵ Tirmizi ne ya rawaito shi daga hadisin Imran bn Husain - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (3483).

Ya Allah Ka isar mini da halalinKa daga haram dīnKa, kuma Ka wadatani da falalarKa daga wanda ba Kai ba.¹

Ya Allah ina rokonKa shiriya da takawa, da kamewa, da wadata.²

Ya Allah ni ina rokonKa shiriya da aiki a bisa daidai.³

Ya Allah ina rokonKa alheri dukansa, magaggaucinsa da majinkircinsa, abinda na sani daga gareshi da abinda ban sani ba, ina neman tsarinKa daga dukkanin sharri, magaggaucinsa da majinkircinsa, abinda na sani daga gareshi da abinda ban sani ba, ina rokonKa daga mafi alherin abinda bawanKa kuma AnnabinKa Muhammad - tsira da amincin Allah su tabbata a gareshi - ya tambayeKa, ina nema tsarinKa daga mafi sharrin abinda bawanKa kuma AnnabinKa Muhammad - tsira da amincin Allah su tabbata a gareshi - ya nemi tsarinKa daga gareshi, ya Allah ina rokonKa aljanna da abinda zai kusanto zuwa gareta na magana ko aiki, ina neman tsarinKa daga wuta da abinda zai kusanto zuwa gareta na magana ko aiki, ina

¹ Tirmizi ne ya ruwaito daga hadisin Aliyu - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (3563).

² Muslim ne ya ruwaito shi daga hadisin Abdullahi bn Mas'ud - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (2721).

³ Muslim ne ya ruwaito shi daga hadisin Aliyu - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (2725).

rokonKa Ka sanya dukkan hukuncin da Ka hukunta shi gareni ya zama alheri.¹

Babu abin bautawa da gaskiya sai Allah, Shi kadai Yake, baShi da abokin tarayya, mulki naSa ne, godiya ma taSa ce, Yana rayawa Yana kashewa, alheri yana hannunSa, kuma Shi Mai iko ne akan dukkan komai, tsarki ya tabbata ga Allah, godiya ma ta tabbata ga Allah, babu abin bautawa da gaskiya sai Allah, Allah ne Mafi girma, babu dabara babu karfi sai da (taimakon) Allah Maɗaukaki Mai girma.²

* Ya Allah Kayi salati ga (Annabi) Muhammad da alayen (Annabi) Muhammad, kamar yanda Kayi salati ga (Annabi) Ibrahim da alayen (Annabi) Ibrahim, lallai Kai abin yabo ne Mai girma, Kayi albarka ga (Annabi) Muhammad da alayen (Annabi) Muhammad, kamar yanda Kayi albarka ga (Annabi) Ibrahim da alayen (Annabi) Ibrahim, lallai Kai abin yabo ne Mai girma..³

* {...رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ 201}

{"Yā Ubangijinmu! Ka bã mu mai kyau a cikin dūniya da mai kyau a cikin Lāhira, kuma Ka tsare mana azābar Wuta!"}

¹ Ibn Majah ne ya rawaito shi daga hadisin Nana A'isha - Allah Ya yarda da ita -, a lamba ta (3846).

² Bukhari ya ruwaito shi, daga hadisin Ubada bn Samit - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (1154).

³ Bukhari ne ya ruwaito shi daga hadisin Ka'abu bn Ujra - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (3370).

[al-Bakara: 201].

An so a wannan wurin mai girma, mahajjaci ya maimaita abinda ya gabata na zikirai da addu'o'i, da abinda ke cikin ma'anoninsu na zikiri da addu'a da salati ga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbbata agare shi -, kuma ya yi na ci a cikin addu'a, ya roki Ubangijinsa alherin duniya da lahira, Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya kasance idan zai yi addu'a yana maimaita addu'ar sau uku, to yana kamata a yi koyi da shi a cikin hakan tsira da aminci su tabbata agare shi.

Kuma a wannan matsayar musulmi ya zama mai kankar da kai ga UbangijinSa - tsarki ya tabbatar maSa -, yana mai tawali'u gareShi, mai kankar da kai ga janabinSa, mai karairaya a gabanSa, yana kwadayin rahamarSa da gafararSa, kuma yana jin tsoron azabarSa da fushinSa, kuma yayiwa kansa hisabi, ya sabunta tuba tsarkakakke; domin wannan yini mai girma ne, kuma matattara ce mai girma, Allah Yana kyauta a cikinsa ga bayinSa, kuma Ya na yiwa mala'ikunSa alfahari da su, kuma 'yantuwa daga wuta yana yawaita a cikinsa, kuma Shaidan bai taba ganin wani abu a cikin wani yini mafi koruwa daga rahama gareshi ba kuma mafi kaskanta kuma mafi wulakanta gareshi daga yinin Arfa, sai dai abinda aka nuna masa a ranar Badr; hakan kuwa saboda abinda ya gani na

kyautar Allah ga bayinSa da kuma kyautatawarSa garesu da yawan 'yantawarSa da gafararSa.

Ya zo a cikin Sahihu Muslim daga Nana A'isha - Allah Ya yarda da ita - cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gareshi - ya ce: «Babu wata rana wacce Allah Yafi 'yanta bayi daga wuta, kamar ranar Arfa, kuma lallai Shi wallahi Yana kusantowa, sannan Yana wa Mala'iku alfahari da su, yana cewa: Me wadannan suke so?». ¹

To, yana kamata ga musulmai su nunawa Allah alheri daga kawunansu, kuma su wulakantar da makiyinsu Shaidan, su bakanta masa rai da yawan zikiri da addu'a da lazimtar tuba, da neman gafara daga dukkanin zunubai da kurakurai. Mahajjata ba zasu gushe ba a wannan matsayar suna masu shagaltuwa da zikiri da addu'a da kankar da kai, har sai rana ta fadi, idan rana ta fadi, sai su juya zuwa Muzdalifa da nutsuwa da tabbata, su yawaita talbiyyah suyi gaggawa a al-Muttasa; saboda aikin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, kuma barin Arfa baya halatta kafin faduwar rana; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya tsaya har sai da rana ta fadi, kuma ya

¹ Muslim ne ya rawaito shi daga hadisin Nana A'isha - Allah Ya yarda da ita -, a lamba ta (1348).

ce: «Ku riki ibadunku (na Hajji) daga gurina». «**Ku riki ayyukan ibadunku (na Hajji da Umra) daga gare ni¹**».

Idan sun isa Muzdalifa, sai su sallaci Magariba raka'a uku a nan da Issha'i raka'a biyu a tsarin sallar jam'i (a haɗe) da kiran sallah ɗaya, da ikama biyu, daga lokacin da suka isa gareta; saboda aikin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, daidai ne sun isa Muzdalifa a lokacin Magariba ne ko bayan shigar lokacin Issha'i.

Amma abinda wasu daga cikin gamagarin mutane suke aikata shi, na tsintar tsakwankwani tun isarsu Muzdalifa kafin sallah, da kuma kudircewar mafi yawa daga cikinsu cewa hakan abin shara'antawa ne to shi galadi ne bashi da asali. Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - baiyi umarni da a tsintar masa da tsakuwa ba, sai bayan juyowarsa daga Mash'aril haram zuwa Mina, a duk gurin da ya tsinci tsakuwa, to hakan ya isar masa, kuma tsintar sa daga Muzdalifa bai ayyana ba, kai tsintar yana halatta daga Mina, sunna shine tsintar bakwai a wannan ranar da zai jefi babbar Jamra (babban shaidan) da su; dan koyi da Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, amma a kwanuka uku, sai ya tsinci tsakwankwani ashirin da ɗaya da zai jefi Jamrori (shaidanu) ukun da su.

¹ Fitar da shi ya gabata.

kuma ba'a son wanke tsakuwa, bari dai yayi jifa da ita ba tare da wankewa ba; domin cewa hakan ba'a cirato shi daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ko sahabbansa ba, kuma kada yayi jifa da tsakuwar da akayi jifa da ita.

Mahajjaci yana kwana a cikin wannan daren a Muzdalifa, kuma ya halatta ga raunana daga mata da yara kanana da makamancinsu, su tafi zuwa Mina a karshen dare; saboda hadisin Nana A'isha da Ummu Salamah da wasunsu. Amma wasunsu daga mahajjata to yana karfafuwa a cikin hakkinsu su zauna a nan har sai sun yi sallar Asuba, sannan su tsaya a Mash'arul haram sai su fuskanci Alkibla su yawaita ambatan Allah da girmamaShi da addu'a har sai gari ya yi musu fatsi-fatsi sosai. An so daga hannaye a nan a lokacin addu'a, kuma a duk inda suka tsaya a Muzdalifa to hakan ya isar musu, kuma kusantar Mash'aril haram (Masallacin Muzdalifa) ko hawansa ba ya wajaba a kansu; saboda faɗin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -: «**Na tsaya a nan - yana nufin akan Mash'aril haram - kuma Muzdalifa dukkanta gurin tsayawa ne**»¹ Muslim ne ya ruwaito shi cikin Sahih dīnsa, Jma kuma: Itace Muzdalifa.

Idan gari yayi haske sosai, sai su juya zuwa Mina, kafin bullowar rana, kuma su yawaita Talbiyyah a cikin

¹ Muslim ne ya ruwaito shi daga hadisin Jabir - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (1218).

tafiyarsu, idan suka isa Muhassir, an so suyi gaggawa kadan.

Idan suka isa Mina, sai su yanke talbiyyah a Jamratul akabah (babban shaidan), sannan suyi jifa da su daga isarsu da tsakwankwani bakwai a jere, yana daga hannunsa a lokacin jifan kowace tsakuwa yana yin kabbara, kuma an so ya jefesu daga cikin kwarin, ya sanya Ka'aba a hagunsa, Mina kuma a damansa; saboda aikin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -. Idan ya jefe su ta wasu bangarorin daban ya isar masa idan tsakwankwanin sun fada cikin inda ake jifan, kuma ba'a shardanta wanzuwar tsakuwar a cikin wurin jifan ba kawai abinda aka shardanta shine fadawarsa a cikinsa, da ake tsakuwa zata fada a cikin wurin jifan sannan ta fita daga cikinsa, to ta isar a zahirin zancen ma'abota ilimi, daga cikin waɗanda suka bayyanar da hakan baro-baro: Al-Nawawi - Allah Yayi masa rahama - a cikin (Sharhul Muhazzab), kuma tsakwankwanin jifan su zama kwatankwacin tsakuwar da ake harbi da ita, ita tafi wake girma da kadan.

Sannan bayan yayi jifa zai soke hadayarsa, kuma an so a lokacin da zai soke ko zai yanka ya ce: «Da sunan Allah, kuma Allah ne Mafi girma, Ya Allah, wannan daga gareKa ne, kuma naKa ne», kuma ya fuskantar da shi zuwa ga alkitabla. Sunnah itace: Soke rakumi alhali yana tsaye, hannunsa na hagu a daure, da kuma yanka shanu da tumakai ta bangarensu na hagu, da zaiyi

yanka bai kalli alkitabla ba, to ya bar sunnah kuma yankansa ya isar masa; domin cewa fuskantarwar zuwa alkitabla a yayin yanka sunnah ne ba wajibi ba ne, kuma an so yaci daga hadayarsa, yayi kyauta yayi sadaka; saboda fadinSa - Madaukakin sarki -:

{...فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا النَّاسَ الْفُقَيْرَ}

{Sai ku ci daga gare su, kuma ku ciyar da matsattse matalauci"} [al-Hajj: 28], kuma lokacin yankan yana zarcewa har zuwa faduwar ranar yini na uku cikin kwanukan Tashrik a cikin mafi ingancin maganganun ma'abota ilmi, sai kwanakin yankan su zama ranar babbar sallah da kuma kwanaki uku a bayanta.

Sannan bayan soke hadaya, zai aske kansa kwal-kwal ko ya saisaye shi, amma aski kwal-kwal ya fi; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya yi wa masu askin kwal-kwal addu'ar rahama da gafara (sau uku) masu saisaye kuma sau daya, kuma aske sashin kai ba ya wadatarwa, kai babu makawa sai an saisaye shi dukkaninsa kamar aski kwal-kwal, mace kuwa tana rage gwargwadan dan yatsa ko kasa da haka daga kowanne kitso.

Bayan jifan Jamratul Akabah (Babban Shaidan) da aski kwal-kwal ko saisaye to an halattawa mai harama dukkan abinda ya haramta gare shi sai mata kawai, ana kiran wannan Tahallulin da: Tahalluli na farko, kuma bayan wannan Tahallulin an sunanta masa turare da nufatar Makka dan ya yi Dawafin Ifada;

saboda hadisin Nana A'isha - Allah Ya yarda da ita - ta ce: «Na kasance ina shafawa manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - tirare dan yin haramarsa kafin ya yi harama, haka ga warware haraminsa, kafin ya yi dawafi a daki».¹ Bukhari da Muslim ne suka fitar da shi.

Kuma ana ambatan wannan Dawafin: Dawafin Ifada, da Dawafin ziyara, kuma shi rukuni ne daga cikin rukunan Hajji, Hajji ba ya inganta sai da shi, kuma shi ne ake nufi a cikin fadinSa - Allah Mai girma da daukaka -:

﴿ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ 29﴾

{ "Sa'an nan kuma sai su kãre ibãdarsu da gusar da kazanta, kuma sai su cika alkawuransu kuma sai su yi dawãfi (sunã gẽwaya) ga Dãkin nan 'yantacce" }. [al-Hajj: 29].

Sannan bayan dawafi da sallah raka'a biyu a bayan Makamu Ibrahim zai yi Sa'ayi tsakanin Safa da Marwa idan ya kasance mai Tamattu'u ne, wannan sa'ayin na hajjinsa ne, Sa'ayin farko kuma na Umararsa ne.

Sa'ayi daya baya isuwa a cikin mafi ingancin maganganun malamai; saboda hadisin Nana A'isha - Allah Ya yarda da ita - ta ce: «Mun fita tare da manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -» sai ta ambaci hadisin, kuma a cikinsa sai ya ce:

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1539), da Muslim, a lamba ta (1189).

«Wanda ya kasance a tare da shi akwai hadaya, to sai yayi niyyar Hajji tare da Umra, sannan bazai warware haramarsa ba, har sai yayi Tahalluli (kammalawa) daga garesu baki ɗaya»... ...har zuwa inda ta ce : «Sai waɗanda sukayi niyyar Umra sukayi ɗawafi a Ɗaki, da kuma Safa da Marwa, sannan suka warware haramarsu, sannan sukayi wani ɗawafin daban don Hajjinsu bayan sun dawo daga Mina don Hajjinsu»¹ Bukhari da Muslim ne suka rawaito shi.

Da faɗinta - Allah Ya yarda da ita - game da waɗanda sukayi niyyar Umra -: "Sannan sukayi wani ɗawafin daban bayan sun dawo daga Mina don Hajjinsu" tana nufi da shi: Ɗawafi tsakanin Safa da Marwa, akan mafi ingancin maganganu a cikin tafsirin wannan hadisin. Amma faɗin wanda yace: Tayi nufin ɗawafin Ifadah ne da hakan, to ba ingantacce ba ne; domin cewa ɗawafin Ifadah rukuni ne a haƙƙin kowa da kowa alhali kuwa sun riga sunyi shi, kawai abin nufi da hakan: Abinda ya kebanci mai tamattu'i, shine ɗawafi tsakanin Safa da Marwa karo na biyu bayan dawowa daga Mina don cika Hajjinsa, kuma hakan a bayyane yake da godiyar Allah, kuma shine maganar mafi yawancin ma'abota ilimi.

Abinda Bukhari ya ruwaito shi a cikin Sahih Mu'allaki wanda yake a yanke, yana nuni a bisa

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1556), da Muslim, a lamba ta (1211).

ingancin haka, daga Ibnu Abbas - Allah Ya yarda da su - cewa shi an tambaye shi game da Mut'atul Hajji, sai ya ce: «Muhajirun da Ansar da matan Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - sunyi niyya, a cikin Hajjin bankwana, muma munyi niyya, lokacin da muka gabato Makka sai Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya ce: Ku maida niyyarku ta Hajji ta koma Umra, sai dai wanda ya ratayo hadaya, sai mukayi dawafi a Daki da Safa da Marwa, muka zowa mata, muka sanya tufafi, kuma yace: Wanda ya ratayo hadaya, to shi ba zai warware haraminsa ba har sai hadaya ta kai bigirenta, sannan ya umarce mu mui niyyar Hajji a yammacin Tarwiyyah, idan mun gama ibadun hajji sai muzo mui dawafi a Daki da Safa da Marwa».¹ Abinda ake nufi daga gare shi ya kare, kuma shi a bayyane yake a cikin Sa'ayin wanda yake Tamattu'i sau biyu ne (na farko dan Umarah na biyu kuma Don Hajj). Allah ne Mafi sani.

Amma abinda Muslim ya ruwaito daga Jabir - Allah Ya yarda da shi - «Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ko sahabbansa ba suyi dawafi tsakanin Safa da Marwa ba, sai dawafi daya».² Dawafinsu na farko abin dauka ne akan wanda ya koro hadaya daga sahabbai; domin cewa su sun wanzu

¹ Bukhari ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1572).

² Muslim ne ya ruwaito, a lamba ta (1215).

akan haramarsu tare da Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - har sai da suka warware haramarsu na Hajji da Umra baki ɗaya, kuma Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - yayi niyyar Hajji da Umra kuma ya umarci wanda ya koro hadaya, da cewa yayi niyyar Hajji tare da Umra, kuma kada ya warware haramarsa har sai ya gamasu baki ɗaya; Mai yin kirani (gwamna Hajji da Umarah), babu wani abu a kansa, sai Sa'ayi ɗaya, kamar yadda hadisin Jabir wanda aka ambata ya yi nuni a kansa da waninsa cikin hadisai ingantattu.

Haka nan wanda yayi Ifradi ya kuma wanzu a cikin haramarsa har zuwa ranar babbar sallah, babu komai a kansa, sai Sa'ayi ɗaya. Idan mai kirani da mai Ifradi sukayi Sa'ayi bayan Dawafil kudum, to hakan ya isar musu daga Sa'ayi bayan Dawafin Ifadah, wannan shine hadawa tsakanin hadisin Nana A'isha da na Ibnu Abbas da kuma hadisin Jabir wanda aka ambata, da haka ne karo zai gushe, kuma a samu damar yin aiki da hadisai gabaɗayansu.

Daga cikin abinda zai karfafi wannan hadawar cewa hadisai biyu na Nana A'isha da Ibnu Abbas hadisai ne ingantattu, alhali kuma sun tabbatar da Sa'ayi biyu a cikin hakkin wanda ya yi Tamattu'i, kuma zahirin hadisin Jabir yana kore hakan, kuma mai tabbatarwa shi ake gabatarwa akan mai korewa, kamar yadda yake tabbatacce a cikin ilmi biyu na Usulu da

Musdalahul hadis, Allah - tsarki ya tabbatar maSa Ya
ɗaukaka - Shi ne Mai datarwa zuwa ga daidai, babu
wata dabara babu wani karfi sai ga Allah.

FASALI

A cikin bayanin mafificin abinda Maniyyaci zai aikata shi ranar babbar sallah

Abinda yafi ga mahajjaci shine, ya jeranta
wadannan al'amurra hudun a ranar babbar sallah,
kamar yanda muka ambata: A farko sai ya fara da jifan
Jamratul Akabah (Babban Shaidan), sannan yanka,
sannan aski kwalkwal ko saisaye, sannan Dawafi a
Daki da kuma Sa'ayi a bayansa ga mai Tamattu'i, haka
nan ga mai lfradi da mai kirani, idan ba suyi Sa'ayi tare
da Dawafil kudum ba, idan ya gabatar da sashin
wadannan al'amuran akan wasu, to ya isar masa;
saboda tabbatar sauki daga Annabi - tsira da amincin
Allah su tabbata a gare shi - a cikin hakan, kuma
gabatar da Sa'ayi akan Dawafi shima ya shiga cikin
hakan; domin cewa shi yana daga cikin al'amurran da
ake aikatasu a ranar babbar sallah. Sai ya shiga cikin
faɗin sahabi: ba'a tambaye shi game da wani abu da
aka kaddamar ko aka jinkirtar a wannan ranar ba sai

ya ce: «Ka aikata babu wani laifi»¹ , kuma saboda hakan yana daga abinda mantuwa da jahilci suke afka masa, sai shigarsa a cikin wannan gamewar ya wajaba; saboda abinda ke cikin hakan na saukakawa da sahhalewa.

Hakiki ya tabbata daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - cewa an tambaye shi game da wanda yayi Sa'ayi kafin yayi dawafi, sai ya ce: «Babu wani laifi»² Abu Dawud ne ya fitar da shi, daga hadisin Usama dan Sharik da Isnadi inagntacce, sai shigarsa cikin gamewar ya bayyana, ba tare da wani kokwanto ba. Allah ne Mai datarwa.

Al'amurran da cikakken Tahalluli yake tabbata ga mahajjaci da su abubuwa ne uku sune: Jifan Jamratul Akabah (Babban Shaidan), da aski kwalkwal ko saisaye, da Dawaful Ifadah tare da Sa'ayi a bayansa saboda abinda aka ambata dazu. Idan ya aikata wadannan abubuwa ukun, to dukkan abinda ya haramta a kansa da harama ya halatta gare shi, na daga mata, da tirare da wanin haka, wanda kuma ya aikata biyu daga cikinsu, to dukkan abinda ya haramta a kansa da harama ya halatta gare shi, sai mata, kuma ana ambatan wannan da: Tahalluli na farko.

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (83), da Muslim, a lamba ta (1306).

² Abu Dawud ne ya rawaito shi, a lamba ta (2015).

Kuma an so ga mahajjaci yasha ruwan Zamzam ya koshi da shi, da kuma yin addu'a da abinda ya sawwaka na addu'a mai amfani, da kuma «Ruwan Zam-zam dan abinda aka sha gare shi ne»,¹ kamar yanda aka rawaito daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - a cikin Sahihu Muslim daga Abu Zarr: Cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya fada a sha'anin ruwan Zam-zam: «Lallai shi abinci ne (Abinci mai wadatarwa ne daga dukkanin abinci)».² Abu Dawud ya kara: «Kuma waraka ne daga masassara».³

Bayan Dawafin Ifada (wato Dawafin Wajibi) da Sa'ayi ga wanda a kansa akwai Sa'ayi mahajjata za su dawo zuwa Mina sai su zauna a nan kwana uku da dararensu, su jefi Jamrori uku a kowace rana daga kwanuka ukun, bayan karkacewar rana, kuma jeranta jifan nasu wajibi ne.

Sai ya fara da Jamra ta farko (Karamin shaidan): Itace wacce take bin masallacin Khaif, sai ya jefeta da tsakwankwani bakwai a jere, yana mai daga hannunsa a kowace tsakuwa, kuma an sunnanta ya gabaceta, ya

¹ Ibnu Majah ne ya rawaito shi daga Jabir bn Abdullahi - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (3062).

² Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (2473).

³ Yana nufin: Abu Dawud al-Dayalusi alhali ya fitar da shi a cikin hadisin kissar musuluntar Abu Zarr - Allah Ya yarda da shi -, a duba Musnad na Abu Dawud al-Dayalusi a lamba ta (459).

sanyata a hagunsa, ya fuskanci alkibla, ya daga hannayensa, kuma ya yawaita addu'a da kankar da kai.

Sannan ya jefi Jamrah ta biyu (Shaidan na tsakiya) kamar ta farko, kuma an sunnanta ya gabato kaɗan, bayan ya jefeta ya sanyata a damansa, ya fuskanci alkibla, ya daga hannayensa sai yayi addu'a mai yawa.

Sannan ya jefi Jamrah ta uku (Babban Shaida) kuma kada ya tsaya a wurinta.

Sannan ya jefi Jamrorin a yini na biyu daga cikin kwanukan Tashrik bayan zawali , kamar yadda ya jefesu a yini na farko, kuma ya aikata a ta farko da ta biyu kamar yadda ya aikata a yini na farko; dan yin koyi da Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -.

Jifa a yini biyun farko daga cikin kwanukan Tashrik wajibi ne daga cikin wajiban Hajji, haka nan kwana a Mina a dare na farko da na biyu, wajibi ne sai dai ga masu shayar da ruwa da kuma makiyaya da makamantansu to baya wajaba akan su .

Sannan bayan jifan Jamarat a kwanuka biyun da aka ambata, to wanda ya so ya yi gaggawar dawowa daga Mina, to hakan ya halatta gare shi, kuma ya fita kafin faɗuwar rana, wanda kuma ya jinkirta kuma ya kwana a dare na uku kuma ya jefi Jamarorin uku a yini na uku, to shi ya fi kuma Ya fi girman lada, kamar yadda Allah - Maɗaukakin sarki - Ya ce:

﴿وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِنَّهُمْ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا
إِنَّهُمْ عَلَيْهِ لِمِنَ اتَّقَى...﴾

{Kuma ku ambaci Allah a cikin kwanuka kidayayyu. To, wanda ya yi gaggawa a cikin kwana biyu, to, bãbu laifi a kansa, kuma wanda ya jinkirta, to, bãbu laifi a kansa, ga wanda ya yi takawa}. [al-Bakara: 203]. Kuma saboda Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya yi rangwame a gaggautowar, amma shi bai gaggauto ba, kai ya tsaya a Mina har sai da ya jefi Jamarat dīn a yini na goma sha uku bayan zawali, sannan ya tafi kafin ya sallaci Azahar.

Kuma yana halatta ga waliyyin yaron da ya kasa yin jifan, ya jefi Jamratul Akabah dīn da ma ragowar jamarorin ga shi yaron, bayan ya yi wa kansa jifan, haka nan karamar yarinya wacce ta kasa yin jifan waliyyinta zai yi mata jifan; saboda hadisin Jabir - Allah Ya yarda da shi - ya ce: «Munyi Hajji tare da Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, alhali a tare da mu akwai mata, da kananan yara, sai muka yiwa kananan yaran Talbiyyah, kuma mukayi musu jifa».¹ Ibnu Majah ne ya fitar da shi.

Kuma ya halatta ga wanda ya kasa yin jifa saboda rashin lafiya ko yawan shekaru, ko juna biyu ya wakilta wanda zai yi masa jifan; saboda faḍīn Allah - Maḍaukakin sarki -:

﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ...﴾

¹ Tirmizi ne ya ruwaito shi, a lamba ta (927).

{Sai ku bi Allah da takawa gwargwadon abin da kuka sāmi ĩko}. [al-Tagabun: 16]. Waɗannan ba zasu iya cunkoso da mutane a wurin Jamrarin ba, kuma zamanin jifan mai wucewa ne, kuma ba'a shara'anta ramashi ba, sai ya halatta garesu, su wakilta (wani) sabanin waninsa daga ibadu, to baya halatta ga mai harama ya wakilta wanda zaiyi masa, koda Hajjinsa na nafila ne; domin cewa wanda yayi harama da Hajji ko Umra - koda sun kasance na nafila ne - to ya lazimce shi ya cika su; saboda faɗin Allah - Maɗaukakin Sarki - :

{وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ...}

{Kuma ku cika Hajji da Umra dōmin Allah}. [al-Bakara: 196], kuma loakacin 'Dawafi da Sa'ayi ba ya wucewa sabanin zamanin jifa.

Amma tsayuwa a Arfa, da kwana a Muzdalifa da Mina, to babu kokwanto cewa lokacinsu yana wucewa, sai dai samuwar gajiyyaye a waɗannan wuraren mai yi wuwa ne, ko da tare da wahala ne, sabanin yin jifansa, kuma saboda jifa haƙika wakilci a cikinsa ya zo daga magabata na gari a cikin haƙkin wanda keda uzuri sabanin waninsa.

Ibadu a tsaye suke ba ya halattta ga wani ya shara'anta wani abu daga garesu, sai da hujja, kuma yana halatta ga wanda zai yi wakilci ya yi wa kansa jifa sannan ya yi wa wanda yake wakilta a dukkanin Jamrarin uku, alhali shi yana wuri ɗaya, kuma ba ya

wajaba a gare shi ya cika jifan Jamrori ukun ga kansa, sannan ya dawo ya yi jifa ga wanda yake wakilta a cikin mafi ingancin maganganun malamai biyu; saboda rashin dalili mai wajabta hakan, kuma saboda abinda ke cikin hakan na wahala da kunci, Allah - tsarki ya tabbatar amSa Ya daukaka - Yana cewa:

{وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ...}

{Alhāli kuwa (Allah) bai sanya wani kunci ba a kanku a cikin addīni}. [al- Hajj: 78]. Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Ku sawwaka, kada ku tsananta ([119])».¹ Kuma domin cewa hakan ba'a ruwaito daga sahabban manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ba lokacin da suka yi wa kananan yaransu da wanda ya kasa daga cikinsu jifa ba, da ake sun aikata hakan, to da an ruwaito; domin hakan yana daga cikin abinda himmomi suka jerantu akan ruwaito shi. Allah ne Mafi sani.

FASALI

A kan wajabcin jini (yanka) akan mai tamattu'i da mai kirani.

Kuma jini (wato yanka) yana wajaba akan mahajjaci, idan ya kasance mai Tamattu'i ne ko mai

¹ Bukhari ne ya ruwaito shi, daga hadisin Anas - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (69).

kirani - kuma bai zama daga mazauna masallaci mai alfarma ba, jinin shi ne: Akuya, ko ɗaya bisa bakwai na taguwa ko ɗaya bisa bakwai na saniya, kuma hakan yana wajaba ya zama daga dukiyaɗa halal da nema na halal; domin cewa Allah - Maɗaukakin sarki - tsarkakakke ne ba ya karɓa sai mai tsarki.

Kuma yana kamata ga musulmi ya kame daga rokon mutane hadaya ko waninsa, daidai ne sun kasance sarakuna ne ko wasunsu, idan Allah Ya yassare masa abinda zai yi wa kansa hadaya da shi daga dukiyaɗarsa, kuma ya wadace shi daga abinda ke hannun mutane; saboda abinda ya zo a cikin hadisai masu yawa daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - a kan zargin roko da aibinsa, da kuma yabon wanda ya bar shi.

Idan mai Tamattu'i da mai kirani suka kasa yin hadaya, to ya wajaba a kansa ya yi azumin kwana uku a cikin Hajji da kuma kwana bakwai idan ya koma ga iyalansa, kuma an ba shi zaɓi a kan azumtar kwana uku, idan ya so ya azimcesu kafin ranar babbar sallah, idan kuma ya so ya azimce su a cikin kwanukan Tshiriki uku, Allah - Maɗaukakin sarki - Ya ce:

﴿...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ...﴾

{Wanda ya ji dādi da umra zuwa haji, sai ya biya abin da ya sauƙaƙa daga hadaya, sa'an nan wanda bai

sāmu ba, sai azumin yini uku a cikin haji da bakwai idan kun kōma, wadancan gōma ne cikakku. Wancan yana ga wanda iyālinsa ba su kasance mazaunan Masallāci Tsararre ba}. [al-Bakara: 196]. Karanta har karshen ayar.

A cikin Sahihul Bukhari, daga Nana A'isha da Ibnu Umar - Allah Ya yarda da su - sun ce: «Ba'ayi rangwami ayi azimi a kwanukan Tashrik ba, sai dai ga wanda bai samu hadaya ba (121)»,¹ Wannan yana cikin hukuncin hadisi Marfu'i zuwa ga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, amma abinda yafi ya gabatar da azumin kwanuka ukun akan ranar Arfa, don a ranar Arfa ya zama bakinsa a buɗe yake; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya tsaya a ranar Arfa alhali yana mai buɗe baki, kuma ya yi hanin azimtar ranar Arfa ga wanda yake a Arfa, kuma domin cewa buɗe baki a wannan ranar yafi nishaɗantarwa gareshi ga zikiri da kuma addu'a. Yana halatta a azimci kwanuka ukun da aka ambata a jere ko a rarrabe, haka nan azimin kwanuka bakwan jerantawa a cikinsu baya wajaba, bari dai yana halatta a azimcesu a tare ko a rarrabe; domin cewa Allah - tsarki ya tabbatar maSa - bai shardaɗanta jerantawa a cikinsu ba, haka nan manzonSa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, abinda yafi, jinkirta azumin

¹ Bukhari ne ya ruwaito shi, a lamba ta (1998).

kwanuka bakwan har sai ya koma ga iyalansa; saboda faɗinSa - Maɗaukakin Sarki -:

﴿...وَسُبَّعَةَ إِذَا رَجَعْتُمْ...﴾

{Da (kwanuka) bakwai idan kun koma} [al-Bakara: 196].

Azimi ga wanda ya kasa hadaya, yafi rokon sarakuna da wasunsu hadayar da zai yankawa kansa, wanda aka bawa hadaya ko waninta ba tare da roko ba, ba kuma tare da nuna kai ba, to babu laifi da shi, ko da mai yiwa waninsa Hajji ne, wato: Idan waɗanda ya ke yiwa basu shardaɗanta masa siyan hadaya daga kuɗin da suka bashi ba. Amma abinda wasu daga cikin mutane suke yi na rokon gwamnati ko waninta wani abu na hadaya, da sunan wasu mutanen da zai ambace su alhali shi maƙaryaci ne, to wannan babu kokwanto a haramcinsa; domin cewa shi yana daga cikin ci da karya, Allah Ya kare mu da musulmai daga hakan.

FASALI

A kan wajabcin horo da aikin alheri akan mahajjata da wasunsu

Daga cikin mafi girman abinda yake wajaba akan mahajjata da wasunsu, horo da aikin alheri da kuma hani daga abin ki, da kuma kiyayewa akan salloli biyar a cikin jam'i, kamar yadda Allah Ya yi umrani da hakan

a cikin LittafinSa, da kuma harshen AnnabinSa - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -.

Amma abinda mafi yawancin mutane suke aikatawa daga mazauna Makka da baki na yin sallah a cikin gidaje da barin masallatai, to wannan kuskure ne ya saba wa shari'a, dan haka ya wajaba a hanu daga gare shi, da umartar mutane da kiyaye sallah a cikin masallatai; saboda abinda ya tabbata daga gare shi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - cewa shi ya cewa Ibnu Ummu Maktum - Allah Ya yarda ad shi - lokacin da ya nemi izininsa akan ya yi sallah a gidansa; saboda kasancewarsa makaho kuma gidansa nesa yake da masallaci: «Shin kana jin kiran sallah? ya ce: Eh, ya ce: To ka amsa»,¹ A cikin wata riwayar: «Bazan iya sama maka rangwami ba».² Annabi- tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Hakika nayi niyyar inyi umarni da yin sallah, sai ayi ikamar sallar, sannan in umarci wani mutumin sai yayiwa mutane limanci, sannan in tafi zuwa ga wasu mutanen da basa halartar sallah, in kona musu gidajensu da wuta ([125])».³ A cikin Sunan na Ibnu Majah da waninsa da kyakkywan Isnadi, daga Ibnu Abbas - Allah

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (2420), da Muslim, a lamba ta (651).

² Muslim ne ya rawaito shi daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (653).

³ Abu Dawud ne ya rawaito shi daga Abdullahi bn Ummu Maktum, a lamba ta (552).

Ya yarda da su -, cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya ce: «**Duk wanda ya ji kiran amma bai zo mata ba, to bashi da sallah sai da uzuri**»,¹ a cikin Sahihu Muslim, daga Ibnu Mas'ud - Allah Ya yarda da shi - ya ce: "Duk wanda yake so ya gamu da Allah gobe (alkiyama) yana musulmi, to ya kiyaye wadannan sallolin a duk inda aka kira su, domin Allah Ya shara'antawa Annabinku sunnonin shiriya, kuma lallai su suna daga cikin sunnonion shiriya, da ace za kuyi sallah a cikin gidajenku, kamar yanda wannan mai sabawar yake yin sallah a cikin gidansa, to da kun bar sunnar Annabinku, da kuma kun bar sunnar Annabinku, to da kun bata. Babu wani mutumin da zaiyi tsarki sai ya kyautata tsarkin, sannan ya nufi wani masallaci daga cikin wadannan masallatan, face Allah Ya rubuta masa kyakkyawan lada da dukkanin wani takun da ya taka, kuma Allah zai daukaka masa daraja da ita, kuma Ya sarayar masa da mummuna da ita. Hakika na ganmu babu wanda yake kin halartarta sai munafiki, wanda aka san shi da munafunci, kuma hakika mutum ya kasance ana zuwa da shi, ana kakkamoshi tsakanin mutum biyu har sai an tsaida shi a cikin sawu" (.²

¹ Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (654).

² Abu Dawud ne ya rawaito shi daga Ibnu Abbas - Allah Ya yarda da su -, a lamba (551).

Kuma yana wajaba akan mahajjata da wasunsu, su nisanci abubuwan da Allah - Maɗaukakin sarki - Ya haramta, da kiyaye aikata su; kamar zina da luwadi, da sata, da cin riba, da cin dukiyar maraya, da algus a cikin mu'amaloli, da ha'ntar amanoni, da shan kayan maye, da shan taba, da sakin tufafi har kasa, da girman kai, da hassada, da riya, da giba (yi da wani), da annamimanci, da yiwa musulmai izgili, da amfani da kayan kade-kade; kamar kasakasan garaya, da goge, da molaye, da garayu, da makamantansu, da kuma jin wake-waken garayu, da kayayyakin shagalta na radio da waninta, da wasa da ludo da darar shanu, da yin caca, da zana hotunan 'yan Adam masu rai da wasunsu, da kuma yarda da hakan. Domin lallai dukkan waɗannan suna daga cikin abubuwan ki, waɗanda Allah Ya haramta su akan bayinSa a cikin kowane zamani da wuri, to yana wajaba mahajjata su kiyayesu, kuma mazauna Ɗakin Allah mai alfarma sune mafi yawa (a kiyayewa) daga wasunsu; domin cewa sabo a wannan garin amintacce laifinsa shine mafi tsanani kuma ukubarsa itace mafi girma.

Hakika Allah - Maɗaukakin sarki - Ya ce:

﴿...وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ بِظُلْمٍ نُدْفُهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ 25﴾

{Kuma wanda ya yi nufin karkatar da gaskiya a cikinsa da zālunci zā Mu dāndana masa daga wata azāba mai raɗaɗi} [al-Hajj: 25]. Idan Allah Ya kasance hakika Ya yi alkawarin narko ga wanda ya yi nufin yin

wata fandara a cikin harami da wani zalinci, to yaya ukubar wanda ya aikata? babu kokwanto cewa, ita ce mafi girma kuma mafi tsanani, dan haka kiyayewa yana wajaba akan haka da ma sauran sabo.

Kuma Hajji kubutacce da gafarta zunubai ba sa samuwa sai da kiyayewa daga waɗannan sabon da wasunsu cikin abinda Allah Ya haramta musu, kamar yadda yake a cikin hadisi daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - cewa shi ya ce: «Wanda ya yi Hajji bai yi jima'i ba, kuma bai yi fasikanci ba, zai dawo kamar ranar da mahaifiyarsa ta haife shi».¹

Kuma mafi tsanani daga waɗannan munanan ayyukan kuma mafi girma daga garesu: Kiran matattu, da neman agajinsu, da yin bakance saboda su, da yanka saboda su; dan kwaɗayin su ceci mai kiransu a wurin Allah, ko su warkar masa da mara lafiyansa, ko su dawo masa da wanda ya bata da wanin haka.

Wannan yana daga cikin babbar shirka, wacce Allah Ya haramtata, kuma hakan addinin mushrikan Jahiliyya ne, kuma Allah Ya aiko da manzanni, kuma Ya saukar da littattafai dan yin inkarinsa da kuma hani daga gare shi.

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (1521), da Muslim, a lamba ta (1350).

To yana wajaba akan kowane mutum daga mahajjata da wasunsu ya kiyaye shi, kuma ya tuba zuwa ga Allah daga abinda ya wuce daga hakan, idan ya kasance wani abu ya rigaya daga gare shi, kuma ya sake wani sabon aikin Hajjin bayan ya tuba; domin cewa shirka babba tana bata ayyuka gabaɗayansu, kamar yadda Allah - Maɗaukakin sarki - Ya ce:

{وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (88)}

{Kuma dā sun yi shirki dā haḳīka abin da suka kasance sunā, aikatāwa yā lālāce.} [al-An'am: 88].

Yana daga nau'ukan shirka karama: Rantsuwa da wanin Allah; kamar rantsuwa da Annabi da kuma Ka'aba da kuma amana da makamancin hakan.

Yana daga hakan: Riya da jiyarwa, da kuma faɗin: Allah Ya so kaima ka so, da badan Allah da kai ba, wannan daga Allah ne da kai, da makamancin hakan.

To, yana wajaba a kiyaye daga waɗanannan munanan abubuwan na shirka, da kuma yi wa juna wasicci da barinsu; saboda abinda ya tabbata daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - cewa shi yace: «Wanda ya rantse da wanin Allah, to haḳīka ya kafirta ko ya yi shirka»¹ Ahmad ne ya fitar da shi, da Abu Dawud da Tirmizi da kyakkyawan Isnadi.

Kuma a cikin Sahih daga Umar - Allah Ya yarda da shi - ya ce: Manzon Allah - tsira daa mincin Allah su

¹ Abu Dawud ne ya rawaito shi, a lamba ta (3251).

tabbata a gare shi - ya ce: «Duk wanda zai rantse, to ya rantse da Allah, ko yayi shiru»,¹ Kuma Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya ce: «Wanda ya rantse da amana, to baya daga cikinmu»,² Abu Dawud ne ya fitar da shi.

tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi ya ce: «Abu mafi tsoratarwa dana ke ji muku tsoro: shi ne karamar shirka, sai aka tambaye shi mece ce ita, sai ya ce: Riya»,³ Annabi- tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Kada ku ce : Allah Ya so, wane ma ya so, saidai ku ce: Allah ne Ya so, sannan wane ma ya so»,⁴ kuma Nasa'i ya fitar, daga Ibnu Abbas - Allah Ya yarda da su - cewa wani mutum ya ce: Ya Manzon Allah, Allah Ya so kuma kaima ka so, sai ya ce: «Shin ka sanyani kishiya ga Allah, a'a, Allah Ya so Shi kadai». ⁵

Wadannan hadisan, suna nuni akan kariyar da Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya bayar a abinda ya shafi tauhidi, da kuma gargadar al'ummarsa daga shirka babba da karama , da kuma kwadayinsa akan tsaftar imaninsu, da kuma tsirarsu daga azabar Allah da kuma sabubban fushinSa, Allah Ya yi masa mafificin sakamako, hakika ya isar ya yi

¹ Abu Dawud ne ya rawaito shi, a lamba ta (3253).

² Bukhari ne ya rawaito shi daga Abdullahi, a lamba ta (2679), da Muslim, a lamba ta (1646).

³ Ahmad ne ya ruwaito, a lamba ta (5/428).

⁴ Abu Dawud ne ya rawaito shi, a lamba ta (4980).

⁵ Ibnu Majah ne ya rawaito shi, a lamba ta (2117).

gargadi, ya yi wa Allah nasiha da kuma bayinSa - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - salati da aminci madawwama har zuwa ranar sakamako.

Wajibi akan ma'abota ilimi daga mahajjata, da mazauna garin Allah amintacce da birnin ManzonSa mai girma - tsira da aminci su tabbata a gare shi - shine su sanar da mutane abinda Allah Ya shara'anta musu, kuma su gargadar da su abinda Ya haramta musu, na nau'ikan shirka da sabo, kuma su shimfida hakan da hujjoji, su bayyana shi bayani mai warkarwa; don su fitar da mutane da hakan daga duffan zalinci zuwa haske, kuma da haka ne za su bada abinda Allah Ya wajabta a kansu na isarwa da kuma bayani. Allah - tsarki ya tabbatar maSa - Ya ce:

﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُقِيمُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْفُرُونَهُ...﴾

{Kuma ka tuna lokacin da Allah Ya yi alkawari da waɗanda aka baiwa littafi cewa zaku bayyana shi ga mutane, kuma ba zaku boye shi ba.} [Āli- Imran: 187].

Abin nufi daga haka: Malamai su gargadi wannan al'ummar daga shiga mashigar azzalumi daga mazowa littafi (Yahudu da Nasara) a cikin boye gaskiya; don zabin duniya akan lahira, alhali hakika Allah - Maɗaukakin Sarki - Ya ce:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ مَا أُنْزِلَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ 159 إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنَّاهُ فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ 160﴾

{Lalle ne waɗanda suke bõyẽwar abin da Allah Ya saukar da ga hujjõji bayyanannu, da shiriya, daga bãyan Mun bayyana shi ga mutãne, a cikin Littãfi (Alkur'ãni), waɗannan Allah Yana la'anar su, kuma mãsu la'ana suna la'anar su}.

{Sai waɗanda suka tũba, kuma suka gyãra, kuma suka bayyana, to waɗannan lna karɓar tũba a kansu kuma Nĩ ne Mai karɓar tũba, Mai jin kai } [al-Bakara: 159-160]. Haƙiƙa ayoyin Alkur'ani da hadisan Annabi sunyi nuni akan cewa: kira zuwa ga Allah - tsarki ya tabɓatar maSa - da shiryar da bayi ga abinda aka halicce su saboda shi, to yana daga mafifitan ayyukan kusanci, kuma mafi muhimmancin wajibai, kuma cewa sune hanyar manzanni da mabiyansu har zuwa ranar alkiyama, kamar yanda Allah - tsarki ya tabɓatar maSa - Ya ce:

{وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ 33}

{Kuma wãne ne mafi kyau ga magana daga wanda ya yi kira zuwa ga Allah, kuma ya aikata aiki na kwara, kuma ya ce: "Lalle nĩnã daga mãsu sallamãwar al'amari zuwa ga Allah?}, [Fussilat: 33]. Fadin Allah maigirma da Daukaka:

{قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ 108}

{Ka ce: "Wannan ce hanyãta; inã kira zuwa ga Allah a kan basĩra, nĩ da waɗanda suka bĩ ni, kuma tsarki ya

tabbata ga Allah! Nĩ kuma, ban zama daga mãsu shirki ba.} [Yusuf: 108].

Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Duk wanda ya shiryar akan wani aikin alheri, to, yana da kwatankwacin ladan wanda ya aikata shi ([141])»¹ «Allah Ya shiryar da mutum ðaya saboda kai, shine mafi alheri gareka daga jajayen rakuma». ² Ayoyi da hadisai da suka zo da wannan ma'anar suna da yawa.

To, ya cancanta ga ma'abota ilimi da imani, su ninka kokarinsu a cikin kira zuwa ga Allah - tsarki ya tabbatar maSa -, da shiryar da bayi zuwa dalilan tsira, da gargadar da su daga dalilan halaka, musammanma dai a cikin wannan zamanin wanda soye-soyen rayuka suka rinjaye shi, mafarar abubuwa masu rusawa da alamomi masu batarwa suka yađu a cikinsa, masu kira zuwa ga shiriya sun karanta, kuma masu kira zuwa ga ilhadi da 'yan ibahiyya (halatta abubuwan da aka haramta) sun yawaita, Allah ne abin neman taimako, babu dabara babu karfi sai da (taimakon) Allah Mađaukaki Mai girma.

¹ Muslim ne ya ruwaito, a lamba ta (1893).

² Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (3009), da Muslim, a lamba ta (2406).

FASALI

A cikin son guzuri daga ayyukan biyayya

An so mahajjata su lazimci ambaton Allah, da yi maSa da'a, da aiki na gari, tsawon zamansu a Makka, su yawaita sallah da dawafi a Daki; domin cewa kyawawan ayyuka a cikin harami ana ninka su, munana kuma a cikinsa masu girma ne masu tsanani, kamar yanda aka so a yawaita salati da sallama ga Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -.

Idan mahajjata sukayi nufin fita daga Makka, to ya wajaba a kansu suyi dawafin bankwana a Daki; don karshen alkawarinsu ya zama Daki ne, sai dai mai haila ko mai nifasi (jinin biki), to babu bankwana a kansu; saboda hadisin Ibnu Abbas - Allah Ya yarda da su - ya ce: «An umarci mutane da su sanya karshen alkawarinsu shine Dakin, sai dai anyi sauki ga mace mai haila»¹

Idan ya gama yiwa Daki bankwana kuma ya so fita daga masallaci, ya zarce ta gabansa har sai ya fita, kuma baya kamata gare shi, ya tafi ta baya (rubos); domin cewa hakan ba'a cirato daga Annabi - tsira da

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1755), da Muslim a lamba ta (1328).

amincin Allah su tabbata a gare shi - ba ko daga sahabbansa, kai shi yana daga cikin bidi'o'in da aka farar da su, alhali haƙiƙa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Duk wanda ya yi wani aiki wanda babu umarninmu a cikinsa, to wannan aikin abun mayarwa ne».¹ Annabi- tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Na haneku da fararrun abubuwa, saboda kowane fararren abu bidi'a ne, kuma kowace bidi'a bata ce»²

Muna rokon Allah tabbata akan AddininSa, da kubuta daga abinda ya saba masa, lallai cewa Shi Mai yawan kyauta ne Mai karamci.

FASALI

A cikin hukunce-hukuncen ziyara da ladubbanta

An sunnanta ziyarar masallacin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - kafin Hajji ko bayansa; saboda abinda ya tabbata a cikin Sahihain (Bukhari da Muslim) daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi - ya ce: Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Sallah a cikin masallacina wannan (ita ce) mafi alheri daga sallah dubu a cikin

¹ Fitar da shi ya gabata.

² Muslim ne ya fitar da shi, daga Jabir bn Abdullahi - Allah Ya yarda da shi, a lamba ta (867).

waninsa, sai dai masallaci mai alfarma»¹ Daga ibn Umar - Allah Ya yarda da su - cewa Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Sallah a cikin masallacina wannan (ita ce) mafi alheri, daga sallah dubu a cikin waninsa, sai dai masallaci mai alfarma»² Muslim ne ya rawaito shi. Daga Abdullahi dan Zubair - Allah Ya yarda da shi - ya ce: Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Sallah a cikin masallaci na wannan yafi daga sallah dubu a cikin wanda bashi ba, sai dai masallaci mai alfarma, kuma sallah a cikin masallaci mai alfarma, tafi salloli dari a cikin masallaci na wannan».³ Ahmad ne ya fitar da shi, da Ibnu Khuzaimah, da Ibnu Hibban.

Daga Jabir - Allah Ya yarda da shi - cewa Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Sallah daya a cikin masallaci na wannan, tafi sallah dubu a waninsa, sai dai masallacin harami, kuma sallah a cikin masallacin harami tafi sallah dubu dari a waninsa»⁴ Ahmad ne ya fitar da shi, da Ibnu Majah, kuma hadisan da sukazo da wannan ma'anar suna da yawa.

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1190), da Muslim, a lamba ta (1394).

² Muslim ne ya ruwaito, a lamba ta (1395).

³ Ahmad ne ya ruwaito, a lamba (4/5).

⁴ Ibnu Majah ne ya rawaito shi, a lamba ta (1406).

Idan mai ziyara ya isa masallaci, an so ya gabatar da kafarsa ta dama a lokacin shiga, kuma ya ce: «Da sunan Allah, tsira da aminci su tabbata ga Manzon Allah, ina neman tsarin Allah Mai girma da fuskarSa mai girma da sarautarSa dadadɗiya daga Shaidan abin jefewa, Ya Allah, Ka buɗe mini kofofin rahamarKa»

Kamar yanda zai faɗa a yayin shigarsa ragowar masallatai, kuma babu wani kebantaccen zikiri dan shiga masallacinsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, sannan yayi sallah raka'a biyu, sai ya roki Allah abinda ya so na alherin duniya da lahira a cikinsu. Idan ya sallace su a cikin raudah maɗaukakiya to shi yafi; saboda faɗinsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -: «Tsakanin gida na da munbari na, dausayi ne daga cikin dausayan aljanna».¹ Sannan bayan sallah, ya ziyarci kabarin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, da kabarrirrikan sahabbansa biyu: Abubakar da Umar - Allah Ya yarda da su -, sai ya tsaya fuskar kabarin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - da ladabi da kasa-kasa da murya, sannan yayi masa sallama - tsira da aminci su tabbata a gare shi - yana mai cewa: "Aminci ya tabbata a gareka ya Manzon Allah da rahamar Allah da albarkarSa"; saboda abinda yake cikin Sunan Abu Dawud da kyakkyawan Isnadi, daga Abu Hurairah -

¹ Bukhari ne ya rawaito shi daga Abdullahi bn Zaid al-Mazini, a lamba ta (1195), da Muslim, a lamba ta (1390).

Allah Ya yarda da shi - ya ce: Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Babu wani mutum da zai yi mini sallama, har sai Allah Ya dawo mini da raina har sai na mayar masa da sallamar (151)». ¹ Idan mai ziyarar yace a ciki sallamarsa: "Aminci ya tabbata a gare ka ya Annabin Allah, aminci ya tabbata a gareka ya zabin Allah daga halittarSa, aminci ya tabbata a gareka ya shugaban manzanni kuma jagoran masu tsoron Allah, ina shaida cewa hakika ka isar da sako ka bada amana, ka yiwa al'umma nasiha, ka yi yaki saboda Allah hakikanin yaki", to babu laifi da hakan; domin cewa wannan gabaɗayansa yana daga cikin siffofin sa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -. Ya yi kuma salati a gare shi - tsira da amincin su tabbata agare shi - ya yi masa addu'a; saboda abinda ya tabbata a cikin shari'a daga halaccin haɗawa tsakanin salati da sallama agare shi; don yin aiki da faɗinSa - Maɗaukakin Sarki -:

﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا 56﴾

{Lalle, Allah da mal'ikunSa sunã salati ga Annabi. Yã kũ waɗanda suka yi ãmãni! Ku yi salãti a gare shi, kuma ku yi sallama dõmin amintarwa a gare shi.} [al-Ahzab: 56]. Sannan ya yi sallama ga Abubakar da Umar

¹ Abu Dawud ne ya rawaito shi, a lamba ta (2041).

- Allah Ya yarda da su -, ya yi musu addu'a, ya nema musu yardar Allah.

Ibnu Umar - Allah Ya yarda da su - ya kasance idan zai yi sallama ga Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - da sahabbansa biyu, galibi baya karawa akan fadinsa: "Aminci ya tabbata a gareka ya Manzon Allah, aminci ya tabbata a gareka ya Abukar, aminci ya tabbata agareka ya babana" Sannan ya juya.

Wannan ziyarar an shara'antata ne kawai a hakkin maza a kebanca, amma mata ba'a shara'anta musu ziyarar wani abu daga kaburbura ba, kamar yanda ya tabbata daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - cewa shi «Ya la'anci mata masu yawan ziyarar kaburbura da masu marikon su masallatai da fitilu».¹

Amma nufin Madina don yin sallah a cikin masallacin Manzo - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, da kuma addu'a a cikinsa, da makamancin haka daga abinda aka shara'anta a cikin ragowar masallatai, to an halatta shi a hakkin kowa da kowa; saboda abinda ya gabata na hadisai a cikin hakan.

Kuma an sunnatawa mai ziyara, yayi salloli biyar a cikin masallacin Manzo - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, kuma ya yawaita zikiri da addu'a da sallar nafila a cikinsa; don cin ribar abinda ke cikin hakan na gwaggwaban lada.

¹ Abu Dawud ne ya rawaito shi, a lamba ta (3236).

An so ya yawaita sallar nafila a cikin Raudah maɗaukakiya; saboda abinda ya gabata na ingantaccen hadisi a cikin falalarta, shine faɗin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -: «Tsakanin gidana da mumbari na, dausayi ne daga cikin dausayan aljanna».¹

Amma sallar farilla, to yana kamata ga mai ziyara da waninsa, ya gabato gare su, kuma ya kiyaye akan halartar sawun farko gwargwadan iko, duk da ya kasance akwai karin lada a sawun gaba; saboda abinda ya zo a cikin ingantattun hadisai daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - na kwadaitarwa da zaburarwa a cikin sawun farko, misalin faɗinsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -: «Da mutane sun san abin da ke cikin kiran sallah da saɗun farko, sannan ba za su samu ba sai sun yi kuri'a a kan sa; to, da sunyi kuri'ar».² Bukhari Da Muslim suka rawaito shi. Da misalin faɗinsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ga saɗabbansa: «Ku gabato, kuyi koyi da ni kuma waɗanda ke bayanku suyi koyi da ku, mutum ba zai gushe ba yana jinkirin

¹ Fitar da shi ya gabata.

² Muslim ne ya ruwaito daga Abu Sa'id al-Kudri - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (438).

sallah, har sai Allah ya jinkirtar da shi».¹ Muslim ne ya fitar da shi.

Kuma Abu Dawud ya fitar daga A'isha - Allah Ya yarda da ita - da sanadi mai kyau, cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Mutum bazai gushe ba, yana jinikiri daga sawu na gaba, har sai Allah Ya jinkirta shi a cikin wuta»,² kuma ya tabbata daga gare shi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - cewa shi ya faɗawa sahabbansa: «Shin bakwayi sawu ba kamar yanda mala'iku sukeyin sawu a wajen Ubangijinsu ba!? Suka ce: Ya Manzon Allah, yaya mala'iku sukeyin sawu a gaban Ubangijinsu!? Ya ce: Suna cika sawun farko, kuma suna kafuwa a cikin sawun»³ Muslim ne ya ruwaito shi.

Hadisai a cikin wannan ma'anar suna da yawa, kuma su sun game masallacinsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - da waninsa kafin kari da bayansa, hakika ya inganta daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - cewa shi ya kasance yana kwaɗaitar da sahabbansa akan sawun dama, kuma abin sani cewa sawun dama a cikin

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (615), da Muslim, a lamba ta (437).

² Muslim ne ya ruwaito daga Jabir bn Samura, a lamba ta (430).

³ Abu Dawud ne ya rawaito shi a lamba ta (679) kuma lafazinsa: "wasu mutane ba zasu gushe ba suna jinkirtuwa daga sawun farko har sai Allah Ya jinkirta su a cikin wuta".

masallacinsa na farko a wajen Raudah yake, sai aka sani da hakan cewa kulawa da sawun farko da na dama abin gabatarwa ne akan kulawa da Raudah maɗaukakiya, kuma kiyayewa a kansu shi yafi daga kiyayewa akan yin sallah a Raudah. Wannan a bayyane yake ga wanda ya lura da hadisan da suka zo a cikin wannan babin, Allah ne Mai datarwa.

Baya halatta ga wani ya shafi ɗaki, ko ya sumbaceshi, ko yayi masa ɗawafi; domin cewa hakan ba'a cirato daga magabata na gari ba, kai shi bidi'a ne ma abin ki.

Kuma baya halatta ga wani ya tambayi Manzo - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - biyan bukata, ko yaye bakin ciki, ko warkar da mara lafiya, ko makamancin haka; domin hakan gabaɗayansa ba'a nema sai ga Allah - tsarki ya tabbatar maSa -, kuma nemansa daga matattu shirka ne kuma bautar wanin Allah ne, kuma Addinin musulunci an gina shi ne akan asali biyu:

Ɗaya daga cikin su: Kada a bauta wa kowa sai Allah Shi kaɗai.

Na biyu: Kada ayi bauta sai da abinda Manzo - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi ya shara'anta shi.

Wannan shine ma'anar shaidawa babu abin bautawa da gaskiya sai Allah, kuma cewa (Annabi) Muhammad Manzon Allah ne.

Haka nan baya halatta ga wani ya nemi ceto daga Manzo - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - domin cewa shi (ceton) mallakin Allah ne, saboda haka ba'a nemansa sai daga gareShi, kamar yanda - Madaukakin Sarki - Ya ce:

(قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا...)

{Ka ce: "Cēto gabā daya ga Allah yake} [Al-zumar: 44]. Sai kace: "Ya Allah Ka bawa Annabinka ceto na, Ya Allah Ka bawa mala'ikunKa ceto na, da bayinKa mumina, Ya Allah Ka bawa mmagatana ceto na", da makamancin haka. Amma matattu ba'a neman komai daga gare su, ba'a neman ceto ko waninsa, daidai ne sun kasance Annabawa ne ko wasun annabawa; domin cewa hakan ba'a shara'anta shi ba, kuma domin cewa mamaci aikinsa ya yanke sai dai abinda mai shara'antawa ya toge shi.

Ya zo a cikin Sahihin Muslim daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi - daga Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Idan mutum ya mutu aikin sa ya yanke, sai dai daga abu uku: Sadaka mai gudana, ko wani ilimi da ake anfanuwa da shi, ko da na gari da ya ke masa addu'a». ¹

Kadai neman ceto yana halatta ne daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - a cikin rayuwarsa da ranar alkiyama, saboda ikonsa akan

¹ Muslim ne ya rawaito shi daga Abu Huraira - Allah Ya yarda da shi -, a lamba ta (1631).

haka, domin shi zai iya gabatowa ya rokawa mai nema Ubangijinsa, amma a duniya to sanannen abu ne, hakan bai ke bance shi ba, kai mai gamewa ne gare shi da waninsa, dan haka yana halatta ga musulmi ya cewa dan'uwansa: Ka nemawa Ubangijina cetona a abu kaza da abu kaza, da ma'anar: Ka roka mini Allah ga wanda ake fadawa haka ya roki Allah ya nemawa dan'uwansa ceto idan abin neman yana daga abinda Allah Ya halatta neman sa ne.

Amma a ranar alkiyama, to wani ba zaiyi ceto ba, sai bayan Allah - tsarki ya tabbatar maSa - Yayi masa izini, kamar yanda Allah - Ma'aukakin sarki - Ya ce:

{...مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ...}

{Wane ne wanda yake yin ceto a wurinSa, face da izninSa?} [al-Bakara: 255].

Amma halin mutuwa, to hali ne ke bantacce, riskar da shi baya halatta da halin mutum, kafin mutuwa ko da halinsa, bayan tashin alkiyama da taruwa, don yankewar aikin mamaci da kuma jinginar da shi da aikinsa, sai dai abinda mai shara'antawa ya togance shi, kuma neman ceto daga matattu bai zama daga abinda mai shara'a ya togance shi ba, don haka baya halatta a riskar da shi da hakan. Babu kokwanto cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - bayan wafatinsa rayayye ne irin rayuwar barzahu mafi cika daga rayuwar shahidai, sai dai cewa ita bata daga cikin jinsin rayuwarsa kafin mutuwa, ko jinsin

rayuwarsa a ranar alkiyama, kai wata rayuwa ce babu wanda yasan hakikaninta da yanayinta sai Allah - tsarki ya tabbatar maSa -, saboda haka ne fadinsa ya gabata a cikin hadisi Maɗaukaki - tsira da aminci su tabbata a gare shi -: «Babu wani mutum da zai yi mini sallama, face Allah Ya dawo mini da raina har sai na mayar masa da sallamar».¹

Sai hakan yayi nuni akan cewa shi mamaci ne, kuma cewa ransa ya rabu da jikinsa, sai dai cewa shi yana dawo masa a lokacin sallama, kuma nassosin da suka yi nuni akan mutuwarSa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - daga Alkur'ani da sunnah sanannu ne, kuma shi wani al'amari ne wanda aka haɗu a kansa tsakanin ma'abota ilimi. Sai dai cewa hakan baya hana rayuwarsa ta barzahu, kamar yanda cewa mutuwar shahidai bata hana rayuwarsu ta barzahu, wacce aka ambata a cikin faɗinSa - Maɗaukakin Sarki -:

{وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ 169}

{Kada ka yi zaton waɗanda aka kashe a cikin hanyar Allah matattu ne. A'a, rāyayyu ne su, a wurin Ubangijinsu. Ana ciyar da su.} [Āli- Imran: 169].

Kadai mun yawaita magana ne a cikin wannan mas'alar, don bukatuwa zuwa gareta, saboda yawan wanda yake rikicewa a cikin wanna babin, yana kira zuwa ga shirka da bautar mamata koma bayan Allah.

¹ Abu Dawud ne ya rawaito shi, a lamba ta (2041).

Muna roka mana Allah mu da dukkanin musulmaix, kubuta daga dukkan abinda yake sabawa shari'arSa, Allah ne Mafi sani.

Amma abinda wasu daga cikin masu ziyara suke aikatawa, na daga murya a kabarinsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, da tsawaita tsayuwa a nan, to shi ya sabawa shari'a; domin cewa Allah - tsarki ya tabbatar maSa - Ya hana al'umma daga muryoyinsu sama da muryar Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, da kuma bayyanawa gare shi da magana, kamar yanda sashinsu ke bayyanawa sashi, da kuma kwadaitar da su akan kankar da sauti a wurinsa a cikin faɗinSa - Maɗaukakin Sarki -:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ
كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ 2 إِنَّ الَّذِينَ يَغُصُّونَ
أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ
عَظِيمٌ {3}

Yā kū waɗanda suka yi īmani! Kada ku ɗaukaka saututtukanku bisa sautin Annabi, kuma kada ku bayyana sauti gare shi a magana, kamar bayyanāwar sāshenku ga sāshe, dōmin kada ayyukanku su bāci, alhāli kuwa kū ba ku sani ba.

{Lalle waɗanda ke runtsēwar saututtukansu a wurin Manzon Allah waɗannan ne waɗanda Allah Yā, jarrabi zukātansu ga takawa. Sunā da wata irin gāfara da ijāra mai girma.} [al-Hujurat: 2-3].

Kuma domin cewa tsawaita tsayuwa a kabarin sa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, da

yawaita yi masa sallama, yana sa cunkoso da yawan hayaniya da daga muryoyi a kabarin sa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, to hakan ya sabawa abinda Allah Ya shara'antawa musulmai shi a cikin wadananan ayoyin masu kyawun ma'anoni, kuma shi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - abin girmamawa ne halin kasancewarsa a raye ko a mace, dan haka baya kamatuwa ga mumini ya aikata abinda ya sabawa ladabin shari'a a kabarin sa.

Haka nan abinda wasu daga masu ziyara da wasunsu suke aikatawa na kintatar addu'a a kabarin sa, yana mai fuskantar kabari yana mai daga hannaensa yana yin addu'a, to dukkanin wannan ya sabawa abinda magabata na kwari suke a kansa daga sahabban manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - da masu binsu da kyautatawa, kai shi yana daga bidi'o'in da aka farar, kuma hakika Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Na hore ku da sunnata da kuma sunnar halifofi shiryayyu a bayana, kuyi riko da ita, kuma ku riketa da fikokinku, kuma na haneku da fararrun abubuwa; saboda kowane fararren abu bidi'a ne; kuma kowace bidi'a bata ce».¹

Annabi- tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Duk wanda ya farar da wani sabon abu a cikin

¹ Abu Dawud ne ya rawaito shi, daga hadisin Irbad bn Sariyah, a lamba ta (4607).

wannan Addinin namu wanda ba ya ciki, to shi abun juyarwa ne». ¹ «Duk wanda ya yi wani aiki wanda babu umarninmu a cikinsa to wannan aikin abun juyarwa ne». ²

Kuma Aliyu dan Husain Zainul abidin - Allah Ya yarda da shi - ya ga wani mutum yana addu'a a kabarin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, sai ya haneshi daga hakan, kuma ya ce: Shin bana zantar da kai wani hadisin da na ji shi daga babana ba, daga kakana, daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - cewa shi ya ce: «Kada ku riki kabarina a matsayin idi, haka kuma gidajenku su zama kaburbura ba, kuyi mini salati, domin sallamarku tana isar mini a duk inda kuke» ³

Haka nan abinda wasu daga masu ziyara suke aikata shi a lokacin yi masa sallama - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, na dora hannun damansa akan na hagunsa a saman kirji ko karkashinsa, kamar siffar mai yin sallah, to wannan siffar bata halatta a lokacin yin sallama gare shi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi -, ko yayin sallama ga waninsa daga sarakuna da shugabanni da wasunsu; domin cewa ita

¹ Fitar da shi ya gabata.

² Fitar da shi ya gabata.

³ Riwayar Zainul abidin, al-Sheikh al-Hafiz al-Makdasi ya danganta ta kuma ya fitar da hadisin ba tare da kissar ba, da Ahmad a cikin al-Musnad (2/367).

siffa ce ta kaskanci da kankanr da kai da ibadar da bata halatta sai ga Allah, kamar yanda al-Hafiz Ibnu Hajar - Allah Yayi masa rahama - ya hakaito a cikin al-Fathu daga malamai, kuma al'amarin a cikin hakan a bayyane yake ga wanda ya lura da matsayin kuma hadafinsa ya zama bin shiriyar magabata na kwari.

Amma wanda ta'assubanci da son rai da makauniyar biyayya suka rinjaye shi, da kuma mummunan zato ga masu kira zuwa ga shiriyar magabata na kwari, to al'amarinsa yana ga Allah, muna rokon Allah shiriya ga mu da shi da dacewa don fifita gaskiya akan waninta, lallai cewa Shi - tsarki ya tabbatar maSa - Shine Mafificin abin tambaya.

Haka nan abinda wasu daga cikin mutane suke aikata shi na fuskantar kabari maɗaukaki daga nesa da mommotsa lebbansa don yin sallama ko addu'a, to dukkanin wannan yana daga jinsin abinda ke kafin shi, na fararrun abubuwa, kuma baya halatta ga musulmi ya farar da abinda Allah baiyi izini da shi a cikin Addininsa ba, kuma shi da wannan aikin yafi kusa da yi masa wauta akan yi masa biyayya da tsarkakewa. Haka Imam Malik - Allah Ya yi masa rahama - yayi musun wannan aikin da mai kama da shi, kuma ya ce: "Babu abinda zai gyara karshen wannan al'ummar sai abinda ya gyara farkonta".¹

¹ Igāsatul lahfān fī masāyid Shaidān (1/363).

Kuma abin sani cewa, abinda ya gyara farkon wannan al'ummar shine tafiya akan tafarkin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - da halifofinsa shiryayyu da sahabbansa ababen yarda da mabiyansu da kyautatawa, kuma babu abinda zai gyara karshen wannan al'ummar sai rikonsu da hakan, da kuma tafiyarsu a kansa.

Allah Ya datar da musulmai ga abinda a cikinsa akwai tsiransu, da azirtarsu, da daukakarsu a duniya da lahira, lallai Shi Mai yawan kyauta ne Mai karamci ne.

Fadakarwa

HUKUNCIN ZIYARAR KABARIN ANNABI - TSIRA DA AMINCI SU TABBATA A GARE SHI -

Ziyarar kabarin Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ba wajiba ba ce ba kuma ba sharaɗi ba ce a cikin Hajji, kamar yanda wasu daga gamari da wasunsu suke zato, kai ita mustahabba ce a cikin hakkin wanda ya ziyarci masallacin Manzo - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ko ya kasance kusa da shi.

Amma na nesa daga Madina, to baya a kansa daura sirdi don ziyarar kabari, sai dai an sunnanta masa daura sirdi dan nufin masallaci mai alfarma. Idan mai ziyara ya isa can, to ya ziyarci kabari maɗaukaki da

kabarin sahabbansa biyu, kuma ziyarsa - tsira da aminci su tabbata a gare shi - da kabarin sahabbansa ta shiga don bi ga ziyarar masallacinsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -, hakan saboda abinda ya tabbata a cikin Sahihain, cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: «Ba'a daura sirdi, sai zuwa masallatai uku: Masallaci mai alfarma, da wannan masallacin nawa, da msallacin al-Aksa».¹

Da ce daura sirdi don nufatar kabarin sa - tsira da aminci su tabbata a gare shi - ko kabarin waninsa ya kasance abin shara'antawa, da ya nunawa al'umma shi, kuma ya shirya da su ga falalarsa; domin cewa shine mafi nasihar mutane, kuma mafi saninsu ga Allah, kuma mafi tsananinsu tsoro gare Shi. Hakika ya isar isarwa mabayyaniya, kuma ya shirya da al'ummarsa akan kowane alheri, kuma ya gargadar da su daga kowane sharri, ta yaya, kuma hakika yayi gargadi daga daura sirdi ga wanin masallatan nan uku, kuma ya ce: «Kada ku riki kabarina idi, haka kuma gidaddajinku kaburbura, kuyi mini salati, domin cewa salatinku zai isar mini a duk inda kuke ([170)]».²

Kuma magana da shara'anta daura sirdi dOn ziyarar kabarin sa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi

¹ Bukhari ne ya rawaito shi daga Abu Huraira, a lamba ta (1189), da Muslim, a lamba ta (1397).

² Fitar da shi ya gabata.

- yana kaiwa zuwa ga rikarsa idi, da kuma afkuwar abinda ake gudu wanda Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - yake jin tsoronsa; na wuce gona da iri, kamar yanda mafi yawa daga mutane suka faɗa cikin hakan saboda kudircewarsu cewa ɗaura sirdi dOn ziyarar kabarinsa - tsira da aminci su tabbata a gare shi - ya halatta.

Amma abinda wanda yake kafa hujja da halaccin ɗaura sirdi zuwa kabarinsa - tsira da aminci su tabbata a gare shi - yake ruwaitowa a cikin wannan babin na hadisan da yake kafa hujja da su, to su hadisai ne masu raunin isnadi, kai na karya ne ma, kamar yanda hafizan hadisi suka faɗakar akan rauninsu; kamar al-Darukudni, da al-Baihaki, da al-Hafiz Ibnu Hajar da wasunsu. To baya halatta ya bijirar da su ga hadisai ingantattu masu nuni akan haramcin ɗaura sirdi ga wanin masallatan nan uku.

Ya kai mai karatu ga wani abu daga hadisan na karya a cikin wannan babin; don ka sansu kuma ka kiyaye ruɗuwa da su:

Na farko: «Wanda yayi Hajji bai ziyarce ni ba, to haƙiƙa yayi mini wauta».

Na biyu: «Wanda ya ziyarce ni bayan mutuwa, to kamar ya ziyarcen ne a halin rayuwata».

Na uku: «Wanda ya ziyarce ni kuma ya ziyarci babana Ibrahim a cikin shekara ɗaya zan lamunce masa aljanna ga Allah».

Na hudu: «Wanda ya ziyarci kabarina, to cetona ya wajaba gare shi».

To, waɗannan hadisan da masu kama da su babu wani abu da ya inganta daga garesu daga Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -.

Al-Hafiz Ibnu Hajar ya faɗa a cikin (al-Talkhis) - bayan ya ambaci mafi yawancin riwayoyin -: Hanyoyin wannan hadisin dukkansu masu rauni ne.

Kuma al-Hafiz al-Ukaili ya ce: Wani abu baya inaganta a cikin wannan babin.

Kuma Shehul Islam Ibnu Taimiyyah - Allah Yayi masa rahama - ya yi yanke akan cewa waɗannan hadisan dukkansu na karya ne, kuma ya isheka iliminsa da haddarsa da kuma muɗala'arsa.

Da ace wani abu daga garesu ya zama tabbatacce, da sahabbai - Allah Ya yarda da su - sun riga mutane zuwa ga aiki da shi, da kuma yiwa al'umma bayanin hakan da kiransu zuwa gare shi; domin cewa sune mafifitan mutane bayan Annabawa, kuma mafi saninsu da iyakokin Allah da kuma abinda Ya shara'anta shi ga bayinSa, kuma mafi nasiharsu ga Allah da kuma halittarSa, lokacin da ba'a cirato wani abu daga hakan daga garesu ba, sai hakan yayi nuni akan cewa shi ba'a shara'antashi ba.

Kuma da ace wani abu daga cikinsu ya inganta, da ɗaukar hakan akan ziyara ta shari'a, wacce babu ɗaura sirdi don nufin kabari shi kaɗai ya wajaba; don haɗawa

tsakanin hadisan. Allah - Mai tsarki da daukaka - ne Mafi sani.

FASALI

A CIKIN SON ZIYARTAR MASALLACIN KUBA DA BAKI'A

An so ga mai ziyarar Madina ya ziyarci masallacin kuba kuma yayi sallah a cikinsa; saboda abinda ke cikin Sahihain daga Hadisin Ibnu Umar - Allah Ya yarda da su -, ya ce: «Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya kasance yana ziyartar masallacin kuba akan abin hawa, haka ma a kasa, kuma yana yin sallah a cikinsa raka'a biyu (171)». ¹

Daga Sahlu dan Sa'ad - Allah Ya yarda da shi - ya ce: Manzon Allah - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya ce: "Duk wanda ya yi tsarki daga gidansa, sannan ya taho masallacin Kuba, sai yayi sallah a cikinsa, to yana da ladan Umra». ²

Kuma an sunnata masa ziyartar kaburburan Baki'a, da kaburburan shahidai, da kabarin Hamza - Allah Ya yarda da shi -; domin cewa Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata agare shi - ya kasance yana ziyartarsu, kuma yanayi musu addu'a, kuma saboda fadinsa - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi -: «Ku ziyarci

¹ Bukhari ne ya rawaito shi, a lamba ta (1193), da Muslim, a lamba ta (1399).

² Ibnu Majah ne ya rawaito shi, a lamba ta (1412).

kaburbura domin cewa zasu dinga tuna muku lahira»¹
Muslim ne ya fitar da shi.

Annabi - tsira da aminciin Allah su tabbata a gare shi - ya kasance yana koyawa sahabbansa idan sun ziyarci kabarurruka (makabarta) da su ce: «Amincin Allah ya tabbata a gareku ya ku mazaunan wannan gida na mumina da musulmai, muma in Allah Ya so masu riskuwa ne da ku, muna rokon Allah rangwame ga mu da ku ([174]² Muslim ne ya fitar da shi, daga hadisin Sulaiman dan Buraidah daga babansa.

Kuma Tirmizi ya fitar daga Anas - Allah Ya yarda da su - ya ce: Annabi - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi - ya wuce kaburban Madina, sai ya fuskantosu da fuskarsa, sai ya ce: «Aminci ya tabbata a gareku yaku ma'abota kaburbura, Allah Ya yi mana gafara mu da ku, kune marigayanmu mu kuma muna nan tafe».³

Daga wadannan hadisan ne ake sanin cewa, ziyara na shari'a ga kaburbura, ana nufin tuna lahira daga garesu ne, da kyautatawa mamata, da yi musu addu'a da nema musu rahama.

Amma ziyararsu, da nufin yin addu'a a kaburburansu ko lazimta a wurinsu, ko rokonsu biyan bukatu, ko warkar da marasa lafiya ko rokon Allah

¹ Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (976).

² Muslim ne ya ruwaito shi, a lamba ta (975).

³ Tirmizi ne ya ruwaito, a lamba ta (1035).

saboda su, ko saboda alfarman su da makancin haka, to wannan ziyarar bidi'a ce abar ki, Allah ko manzonSa basu shara'antata ba, haka kuma magabata na gari basu aikata ba - Allah Ya yarda da su -,bari dai ita tana daga mummunan zance da Manzo - tsira da amincin Allah su tabbata a gare shi yayi hani daga gare shi, inda ya ce: «**Ku ziyarci kaburbura, kada ku fadi mummunan zance**».¹

Wadannan al'amurran da aka ambata sun haɗu akan kasancewarsu bidi'a ne, sai dai cewa su sun banbanta a mata kai, wasu daga cikinsu bidi'a ne ba shirka ba ne; kamar kiran wanin Allah - tsarki ya tabbatar maSa - a wajen kaburbura, da kuma rokonSa da hakkin mamaci da kuma alfarmarsa da makamancin hakan, wasu daga cikinsu kuma babbar shirka ne, kamar kiran matattu da neman agajinsu, da makamancin haka.

Hakika bayanin wannan ya gabata a rarrabe a cikin abinda ya gabata. Sai ka lura ka kuma kiyaye, ka roki Ubangijinka dacewa da shiriyar ga gaskiya, domin cewa Shi - tsarki ya tabbatar maSa - Mai datarwa ne kuma Mai shiryarwa ne, babu wani abin bautawa da gaskiya sai Shi, kuma babu wani Ubangiji in ba Shi ba.

Wannan shine karshen abinda mu kayi nufin shifatarsa, godiya ta tabbata ga Allah a farko da

¹ Muslim ne ya rawaito shi, daga Buraidah daga babansa a lamba ta (977).

karshe, Allah Ya yi daɗin tsira ga bayanSa kuma ManzonSa, kuma abin zaɓinSa daga halittarSa (Annabi) Muhammad da alayensa da sahabbansa, da waɗanda suka bisu da kyautatawa har zuwa ranar sakamako.

Teburin bayani

TABBATACCAN BAYYANI A KAN YAWANCIN MAS'ALOLIN HAJJI DA UMRA DA KUMA ZIYARA A KAN DORON LITTAFAI DA SUNNAH	2
TABBATACCAN BAYYANI AKAN YAWANCIN MAS'ALOLIN HAJJI DA UMRA DA KUMA ZIYARA AKAN DORON LITTAFAI (ALKUR'ANI)	2
Gabatarwar Mawallafin.....	2
FASALI.....	4
A akan dalilan wajabcin aikin Hajji da Umarah da kuma gaggawa zuwa ga aikata su.....	4
FASALI.....	8
A cikin wajabcin tuba daga sabo da kuma mayar da kayan zalinci.	8
FASALI.....	14
A kan abinda mahajjaci zai aikata lokacin isarsa Mikati	14
FASALI.....	20
A cikin mikatai na guri da kuma inda suke.	20
FASALI.....	25
Akan hukuncin wanda ya isa Mikati ba a watannin Hajji ba.....	25
FASALI.....	29
A Kan hukuncin Hajjin yaro karami, shin yana isar masa daga hajjin Musulunci	29
FASALI.....	32
A cikin bayanin abubuwan da aka hana mai harami aikatawa da kuma abinda aka halatta aikata shi ga mai harama	32
FASALI.....	40
A cikin abinda mahajjaci yake aikata shi a lokacin shiga Makka, da kuma bayanin abinda yake aikata shi bayan shiga masallaci mai alfarma na Dawafi da kuma siffarsa.....	40

FASALI	49
A cikin hukuncin harama da Hajji ranar takwas ga watan Zul-Hijja da fita zuwa Mina	49
FASALI	70
A cikin bayanin mafificin abinda Maniyyaci zai aikata shi ranar babbar sallah	70
FASALI	76
A kan wajabcin jini (yanka) akan mai tamattu'i da mai kirani. ..	76
FASALI	79
A kan wajabcin horo da aikin alheri akan mahajjata da wasunsu	79
FASALI	89
A cikin son guzuri daga ayyukan biyayya	89
FASALI	90
A cikin hukunce-hukuncen ziyara da ladubbanta	90
Fadakarwa	105
HUKUNCIN ZIYARAR KABARIN ANNABI - TSIRA DA AMINCI SU TABBATA A GARE SHI -	105
FASALI	109
A CIKIN SON ZIYARTAR MASALLACIN KUBA DA BAKI'A	109